

Merényi M. Miklós

· doktorandusz, Budapesti Corvinus Egyetem, Politikatudományi Doktori Iskola
· mrnymkls@gmail.com

ÍTÉLNI TEKINTÉLY HÍJÁN – AZ ELKÖTELEZŐDÉS MINT A POLITIKUM PRÓBÁJA CLAUDE LEFORT GONDOLKODÁSÁBAN

*Judging without Authority – Engagement as a Political Trial
according to Claude Lefort*

*Dati sud u nedostatku autoriteta – angažovanost na političkoj probi
prema mišljenju Kloda Leforta*

Az elkötelezett politikai gondolkodásnak a modern demokráciák létrejöttékor megismert formáit ma gyanú lengi körül. Kétségbe vonják demokratikus pedigréjét, elvitatják a közérdekhez fűződő viszonyát és rejtett pártossággal vádolják, mintha az eszmékkel, amelyekért küzd, csak valamiféle hátsó szándékból követett stratégiát rejtegetne. A titkolózás vádjával szembeni igazolási helyzetekben lefegyverzetten áll a gondolkodás, formázott gesztusai megértést keresve lepattognak a gránitkeménynek mutatkozó új ideológiákról. Claude Lefort demokráciaelméletére támaszkodva a tanulmány arra mutat rá, hogy a poszttotalitárius kor viszonyai közt a demokrácia merően új feladat elé állítja az elkötelezett politikai gondolkodást. A társadalomelméleti és a történeti perspektíva lefort-i összekapcsolása a politikum megalapozó kérdéseire való rákérdezést a jelen kérdései iránti demokratikus elkötelezettséggel frissíti fel. A demokrácia jóvoltából abba a helyzetbe kerültünk, hogy a bizonyosság külső támpontjai nélkül haladunk előre. Abban a helyzetben, amikor a társadalmi tér egyre kevésbé táruul fel az érthetőség tereként, a társadalmi kötelék mibenlétének kérdésével foglalatokodva híján vagyunk bármiféle autoritásnak. Mégis ítélnünk kell, immár tekintély híján. Ehhez az elkötelezett politikai gondolkodásnak újra kell gondolnia a nagy művekhez és a társadalom ideológiáihoz való viszonyát. Lefort művének rekonstrukcióján keresztül a tanulmány egy olyan új, elkötelezett írásművészethez kíván hozzájárulni, amely egyszerre képes felkutatni gondolkodásunk szabadságának és a társadalmi szabadságunk alakulásának egymástól elválaszthatatlan feltételeit.

Kulcsszavak: elkötelezettség (angazsáltság), írásművészet, politikaelmélet, Claude Lefort, demokrácia, totalitarizmus

Az elkötelezett politikai gondolkodást, ahogy a múlt század második felének keleti és nyugati disszidenseitől megismertük, mely harcosan kiáll a szabadságjogok és az elnyomott csoportok védelmében, ma gyanú lengi körül. Kétségbe vonják demokratikus pedigréjét, elvitatják a közérdekhez fűződő viszonyát és rejtett pártossággal vádolják, mintha az eszmékkal, amelyekért küzd, csak valamiféle hátsó szándékból követett stratégiát rejtegetne. A titkolózás vádjával szembeni igazolási helyzetekben lefegyverzetten áll a gondolkodás, formázott gesztusai megértést keresve lepattognak a gránitkeménynek mutakozó új ideológiákról. Nem a régmúlt kísért, ahogy sokan bizonygatják. A tekintélyelvű populizmus a mai, poszttotalitárius korszak politikai tanulságait viszi színre totális mozgósítás és mindent felölelő politikai kontroll nélkül. A populizmus hatásosan élőködik az elkötelezett nézőponton, kihasználja a demokrácia beteljesületlen ígéreteit és a demokratikus értékek nyelvezetét, amit állítása szerint kiismert és leleplezett. A totalitarizmussal szemben kibontakozott liberális status quo totalitarisztikus vonásaira kíméletlenül rámutató új ideológiák sokak szemében az egyetlen érvényes demokratikus képviselői igényként tűnnek fel. Az elkötelezett gondolkodó lába alól kicsúszik a talaj, bejáratott vitái és szembenállásai, népszuverenitás és jogállamiság ismert viszonyai egyszerre bomlanak fel. A vitákból való kiábrándulás gyakran együtt jár a valódi politikai helyzetek zavarosságától való elfordulással, az elmélet önmagába fordulásával.

Írásom az elkötelezett politikai gondolkodás kérdését középpontba állítva arra tesz kísérletet, hogy kilépjen a szokványos válságdiskurzusok keretéből, ami demokratikus viszonyaink megértése szempontjából nem kínál többet egy szükségszerűen kiábrándító eredménnyel kecsegtető vállalkozásnál. A tisztán leíró helyzetképek az elköteleződés egy bizonyos modelljét veszik alapul, ami kudarcot vallott a politikai ösztönzők termelésében. Így végül az ebből fakadó intézményi válságjelenségek nyilvántartására szorítunk társadalmi paraméterek és szociológiai összefüggések mentén. Ez a gondolkodásmód nem tud mit kezdeni a rejtett pártosság vádjával. Ha azonban az elkötelezettség kérdése felől vetünk számot helyzetünkkel, a politika tényeit vizsgáló tudós perspektíváján kívül egy olyan belső nézőpont is feltárul, amely elválaszthatatlan a jelenben adódó nyilvános terek vitáitól. Erre a kockázatos próbatételre a relativizmus csapdahelyzeteinek elkerülése készítet. A politikum próbájáról van szó, ami a demokrácia problémájához, értelméhez, a demokrácia mint rezsím és a politikai gondolkodás viszonyához utal bennünket.

A demokrácia annak a társadalomnak a formája, amelyben az elkötelezett gondolkodás politikai tapasztalatai, értékválasztásai, tudása érvényesülhetnek a jelenben, a társadalom bizonyos szféráiban. Bár intézményesült konzekvenciáinak felismerésével mindez szorosan összefügg, az elkötelezettségről való gondolkodást más természetű viszony fűzi tárgyához, mint a politikatudós vizsgálódását. Ennek a gondolkodói stílusnak az újraértékeléséhez és jelenbeni megragadásához járult hozzá a 2010-ben elhunyt francia filozófus, Claude Lefort, aki hamar felismerte, hogy önmagában a totalitárius ideológiák tekintélyének leáldozása nem fogja felszabadítani a politikai gondolkodást. Az ő művének egyszerre értelmezőjeként és tárgyaként született jelen írás arra vállalkozik, hogy az ideológiáktól elszakadva kutassa szabadságunk alakulásának feltételeit, rámutatva azokra az akadályokra, amelyekbe akkor ütközünk, amikor meg kívánjuk szerezni a szabadságot „a társadalomban létező szabadságunk alakulásáról való gondolkodásra” (LEFORT 2005). A demokrácia egyszerre probléma és esély az elkötelezett, cselekvő politikai gondolkodás számára. Jelentése: bizonytalanságban élni és írni egy olyan széttagolódott nyilvánosságban, amelynek nincs közép-pontja vagy alapszerkezete, hisz törvényszerűségeinek forrása a polgárok saját, szintén kockázatos ítélete. Az összemérhetetlen szférák közötti viták és konfliktusok azonban olyan új viszonyulásokat, „Mi”-ket kínálhatnak (ZAHARIJEVIĆ 2016), melyek intézményesülése a politikai közösség vitalitását biztosítja. Az elkötelezett gondolkodás ebben a helyzetben arra hív, hogy közösen fejtsük fel a jelen kínálta helyzeteket, melyek azonban az elkötelezettség és a kiábrándulás hullámai közepette nem engedik, hogy fölébe emelkedjünk megalapozó ellentmondásaiknak.

Ennek fontosságát, a demokrácia újdonságát és a benne munkáló szabadság felismerését Lefort a szimbolikus hatalmi formák (rezsimek) különbségének kérdésében ragadta meg és dolgozta ki. Erre elsősorban a totalitarizmus jelenségének mély megértése, a totalitárius ideológia szünni nem akaró hatása és általános félreismerése motiválta mind a francia baloldali vitái, mind általában a demokratikus közélet folyamatai kapcsán. 1989 után a demokratikus társadalomszervezés látszólag alternatíva nélkül maradt, a totalitarizmus ellenfénye többé nem világította meg politikai élete sajátosságait. A demokrácia sajátos teremtő elvei felismerhetlenné váltak. Miközben a többség már eltemette és elfeledte a totalitárius *illúziót*, Lefort még annak tanulságait igyekezett megfogalmazni ezredfordulós jelene számára (LEFORT 2007). Ha fontolóra vesszük, mi bír minket arra, hogy elköteleződjunk a demokrácia kérdése iránt, olyan politikai viták felé kezdünk tájékozódni, amelyek tárgyakat tekintve kívül esnek a tudomány nézőpontján (LEFORT 2005), olyan bonyodalmak irányába, amelyek a demokrácia alap-

vetően ellentmondásos jellegével vetnek számot. Lefort (1988: 16) programszerű megfogalmazása szerint ez egy újfajta elméleti problematizálás és fogalmiság kialakítását teszi szükségessé, melynek centrumában a politika tényeit és látásmódját megformáló politikum (*le politique*) és a politikai formák történeti különbségének lehetősége áll.

Elköteleződésünk hátterében meg kell pillantanunk azokat a politikai tapasztalásmódokat, amelyek minden eredendő tekintély hatókörén kívül a jog, a tudomány és a civil társadalom szféráiban intézményesülhettek. Ez pedig – tudatosítja Lefort – elgondolhatatlan annak az állandó meghatározatlanságnak, „üres helynek” (*lieu vide*) a megragadása nélkül, mely a modern politikát visszafordíthatatlanul meghatározó teremtő elvek és a cselekvőket körülvevő társadalmi valóság helyzetei között jelentkezik (TAKÁCS 2007: 129). Ez az elfogolhatatlan üres hely a demokratikus hatalom helye, új mandátuma. A rezsim politikai életének értelmezhetősége ugyanis szimbolikus közvetítést tesz szükségessé az eredet kinyilatkoztatott értékei és az ennek nyomán intézményesülő előírás között, mivel az utóbbit el kell vonatkoztatni minden, az eredetire vonatkozó kérdésfeltevéstől, ha nem akarjuk, hogy ideológiaként lepleződjék le. Látni fogjuk, hogyan kapcsolja össze Lefort a demokratikus társadalom önmegértését a hatalom új szimbolikus formájával. A demokratikus hatalom különböző társadalmi szférák értelemképződésének normáiból, igazolásainak mintáiból, ellenállásainak tapasztalataiból, egyedi intézményesültségének politikai történelméből sarjad, ezek konfliktusainak színre vitele, összehangolásuk szimbolikus mechanizmusa. A politikum jelentései ennél fogva a társadalmi élet különböző szféráiban jutnak kifejezésre. Esetlegességükben és ellentmondásosságukban maguk a reprezentáció politikai gyakorlatai határozzák meg egy adott társadalmi élet alapvető stílusát és érthetőségét (TAKÁCS 2005), ami alól az elkötelezett gondolkodás sem vonhatja ki magát.

Mivel senki sem formálhat természetes igényt a hatalom gyakorlására, a demokrácia politikai tapasztalataiban és vitáiban az a megalapozó hit tükröződik, hogy a társadalmiság nem valamely részének szuverén formaadásából ered. Intézményesítő és intézményesített lehetetlen azonosságának felismerése és elfogadása jellemzi az elkötelezett gondolkodást is, melyben az intézményesültség eme rejtélye szítja fel a megértés vágyát. A társadalom politikai megtapasztalása mint a politikum érvényesülése és a politika intézményesültségének elmélyült vizsgálata, a megismerés e két nézőpontja nem redukálhatók egymásra (LEFORT 2000: 138). Politika és politikum ellenállnak bármely, a kapcsolatukat egyirányú folyamatként láttató olvasatnak. A demokrácia tehát politikai életének teremtő elveként kell hogy elfogadja a bizonytalanságot, ami tükröződik társadalmiságának egyedi meghatáro-

zottságai közepette kifejeződő, alapvető stílusában. Ez a viszony az, amelyhez az elkötelezett gondolkodás is hozzájárul, amikor írásaival felvállalja a politikum próbatételét úgy is, mint gondolati művének ontológiai feltételét.

A bizonyosságainkon kívül érvényesülő, ezzel azokat megingató üres hely keltette aggodalom és a demokratikus szimbolizáció ebből fakadó torzulásai nem hatások intervenciók új dramaturgiáit igénylik, ami új bizonyosságokkal erősítené meg az elképzelt társadalmi köteléket. A kérdést, hogy mit jelent az egyik ember a másik számára, Lefort nem kívánja végérvényesen megválaszolni, de igenli az erről való vitát. Munkájában az író gondolkodó a jelen közös problémái iránti elkötelezettségét mutatja fel, viszonyát az őt meghatározó művekhez, eseményekhez. Nem a vélemények kavalkádjában törekszik bizonytalan befolyásra, hanem eljövendő jelenek gondolkodását megszólítva – mely párbeszédnek maga is részese, megszólítottja – annak útjait kutatja, mi hív minket közösségbe. Lefort célja nem a társadalom valódi működésének, látható konfliktusainak a megragadása, hanem éppen az arra való érzékenység felszítása, ami elrejtőzik előlünk: a politikai rezsimre jellemző, a társadalmat létrehozó folyamaté, melynek egyszerre alanyai és tárgyai vagyunk. A jó társadalom kérdése, a rezsimek érzelmi különbözősége a politikai tapasztalatból meríti anyagát. A megértés események és intézményesülés együttmozgásából következik, ez az, amivel az írás kapcsolatba lép. Különböző jelenek elkötelezett gondolkodói műveinek a társadalmak életében végzett munkáját saját jelenünkben közösségre hívni több, mint interpretációk gyakorlata, ez az elkötelezett gondolkodás stílusa.

Érvényesülése eltér az ideológiai artikulációétól. Míg az előbbi megítélési kritériumait a múlttól és kortársaitól elzárva biztosítja álláspontját, az elkötelezett gondolkodás Lefort szerint elválaszthatatlan attól, amit ő a mű munkájának (*le travail de l'oeuvre*) nevez. Ez a jelenbeni közösségkép és az ideológiai artikulációkat is összefüggésbe hozza tőle kívül álló művekkel, megalapozva történeti megközelíthetőségüket. A hétköznapi politikát szemlélve fellengzősnek tűnhetnek ezek a megállapítások, de szó sincs arról, hogy minden politikai gesztustól filozófiai érvényt követelnének. A politikum kérdése azonban igényli ezt a gondolkodói stílust, amely megpillantható olyan elkötelezett gondolkodásokban is, amelyekben egyébként nem keresnénk filozófiát.

AZ ÍRÁS MINT TÖRTÉNELEMBEN VALÓ CSELEKVÉS

Lefort számára a politikai elkötelezettség kérdése összekapcsolódik bizonyos szövegek olvasásával és értelmezésével (MARCOTTE-CHÉNARD 2015). Ezek a művek nem pusztán gondolkodásunk tárgyai, hiszen mi, az

olvasók is e művek témái vagyunk. A gondolati mű érvényességi igénye abban áll, hogy úgy próbálja leküzdeni a társadalmi élet viszonyainak uralhatatlan bizonytalanságát, hogy e bizonytalanságban gyökereztetni meg saját értelmezése feladatát. Az értelmező számára a művel együtt feltárul az annak jelentőségét megragadni kívánó interpretációkban a mű történeti munkája. A tudomány semleges, szuverén megismerője a helyes interpretációt keresve e viták berekesztésével a mű érvényességi igényét kezdi ki. A politikai gondolkodás a bizonytalanság felszámolása helyett a mű kérdéseinek rendezetlenségében saját lehetőségfeltételét ismeri fel. A modern gondolati művek sajátos helyzetét Lefort (2012 [1972]) Machiavelliről szóló doktori értekezésében dolgozta ki. Szemben azokkal az olvasatokkal, amelyek a jelen újdonságának igényét jelentik be, és a tudás illetékességi köreinek felszabdalásával kísérik meg helyreállítani Machiavelli eredeti üzenetét, mint ami felmutatja a politika valamely aspektusának történelem feletti természetét, Lefort szerint Machiavelli műve a politikum kérdésének megnyílását jelöli. Ezt a helyet korábban a teológia és erkölcsi felfogások töltötték be.

A mű igazságának megidézése és követése a jelen feltételei között a gondolkodó arra való képességét igényli, hogy felismerje az újfajta tapasztalásmódokat és alkalmazkodjon hozzájuk. Erénye nem az eredeti felismerések precíz megisméltésében, hanem éppen a változtatás vágyában áll, amellyel a művekhez mint megalapozó, mértékadó entitásokhoz viszonyul saját jelene szempontjából. A követés vágya és a változtatás veszélyei egy olyan történeti érzékhez segítik hozzá az író gondolkodót, mely egyszerre teremtő jellegű és elkötelezett a művek megismételhetetlen egyedisége iránt. A mű nincs senki igényeire szabva: a hatalomról szól, de nem a hatalom számára és nem is rajta abszolút kívül. A modern hatalom szimbolikus helyét szem előtt tartva pillanthatjuk meg a mű szimbolikus természetét és ebből fakadó hatalmát is, amelyet a demokrácia intézményesültsége okán a kikezdhetőség funkcionális terminusaiban is elgondolhatunk. Ez azonban nem a szerzői diskurzus hatalma, még kevésbé valamifajta leegyszerűsítő realizmus, amelyben a mű az adott kor problémáinak, kontextusának determinált részeként instrumentalizálódik (FLYNN 2005: 59–82). Épp ezekkel szemben bontakozik ki az írásnak mint a történelemben való cselekvésnek a lefort-i elmélete, mely nem teszi zárójelbe a modern politikum megalapozó műveit, nem oldja el őket dogmatikusan a demokratikus rezsimet megalapozó alapvető ellentmondásoktól, hanem összeköti őket politikai észérveink kialakulásával. A művekből egy olyan, meghaladhatatlan horizont rajzolódik ki, amely felmutatja, hogyan sarjadt ki az elméleti problémák és a társadalmi helyzetek rendezetlenségéből egy ezt fel nem számoló rend, a megalapozó kérdésekre adott válasz kísérletek sora. Ugyanakkor a művekről semmiféle

módszer, még Lefort olvasási módja sem ígér biztos interpretációt, és ezt szem előtt kell tartanunk akkor is, amikor Lefort demokráciaelméletét olvassuk.

A gondolati művek stílusa magában hordja a további gondolkodást és kritikát, mivel nem bénítja meg ítélőképességünket egy olyan, transzcendentális szubjektum feltételezésével, amely kezdettől adva van, és vezeti már a gondolkodásunk előtt a világgal és a jelennel való elköteleződésünket. Nem követel meg egy konzisztens, világbeli referenciáitól függetlenített fogalmi rendet, ehelyett úgy bontja le az érthetőség akadályait, hogy teret ad a pluralizmusnak. Ennek forrása ugyanakkor nem a lehetséges perspektívák sokasága, hanem a művek saját igazságigénye, a szerzők oszthatatlan jelentéstartalata. A szerzői diskurzus eközben folyton túllép önmagán, részt vesz a saját szerzőségének intézményesítésében. A művekkel való viszonyunk azonban nem párbeszéd. Ha így gondolnánk el, az pont azt rejtené el, ami Lefort gondolkodásának homlokterében áll: az értelmezés intézményesültségét. Lefort ugyanis nem egyfajta politikai humanizmust kínál, hanem a modern politika azon szimbolikus mechanizmusait kívánta feltárni, melyek helyet teremtenek a politikai gondolkodásban a hozzánk hasonló Másiknak, akivel a jelen közös problémái kötnek össze. Nem az emberi nem elvont, belső természete bontakozik ki a történelemben. Ehelyett annak a történeti kalandnak lehetünk részesei, amely azáltal nyílik meg, hogy problémává válik, mit jelent az egyik ember a másik számára. Ez nem volna lehetséges a művek megalapozó diskurzusa és a kritika társadalmi diskurzusainak elkülönöződése nélkül. Látni fogjuk, milyen veszélyekkel jár a demokratikus társadalmak számára az alapító művek tekintélyének kikezdehetetlen dogmatizmusa, illetve az eredet kérdésének teljes feloldódása a társadalmi diskurzusokban, a művön túli bizonyítékok felhasználása a bizonytalanság kiküszöbölésére.

A művek munkája sohasem érvényesül személytelen, feltartóztathatatlan folyamatként, mindig a társadalmi szerveződések komplex hálójába, a közösség erkölcsi életébe beágyazódva kínálja tapasztalásmódok értelemadó közösségét. A gondolkodó ezzel egy olyan közös munkafolyamat részese lesz, melyben elköteleződik a megértés eseményei iránt, felmutatva bennük a demokratikus rezsím érvényesülését. Az eseményeknek olykor bevonódott részvevőjeként, olykor kiábrándult szemlélőjeként egy olyan külső-belső artikuláció kidolgozásával fejt fel az intézményesültség rejtélyét, melyben minden nehézség ellenére mégsem kerül kívül ezen a folyamaton. Ehhez a jelen megértéshez szükséges valamennyi írást és politikai tapasztalatot fontolóra vennie, és esetenként ki kell dolgoznia. Ilyen forrást Lefort számára nemcsak bizonyos kivételes elméleti művek jelentettek, hanem

az állam nélküli társadalmak politikai antropológiai leírásai (MERÉNYI 2017), Szolzszenyicin Gulagról szóló beszámolói vagy bizonyos művészeti feldolgozások is. Feldolgozások fenomenológiai módszertanát a Szocializmus vagy Barbárság folyóiratban, gyári munkások tanúságtételeinek elemzése (HASTINGS-KING 2013) révén kezdte kialakítani. Ez a törekvés éledt újjá egy Lefort-tanítvány, Pierre Rosanvallon (2014) „Láthatatlanok parlamentje” projektjében, amely az egyének méltósága védelmében az intézményes politika számára láthatatlan honfitársai beszámolóinak közzétételével arra kívánt rámutatni: ezek az emberek értékes hozzájárulást képesek nyújtani a demokratikus politikai gondolkodáshoz komplex személyes tapasztalataik megírásával. Igenis képesek az ítéletalkotásra, tisztában vannak azokkal a technikákkal, ahogyan kormányozzák őket. Noha nem lebilincselő írásművek, írásaik felmutatnak olyan sajátos látómezőket és azokból fakadó cselekvési módokat, amelyeket a politika tévesen reprezentál. Ezek a gesztusok ellenállást képeznek a rajtuk átlépni kívánó gondolkodások számára. Arra hívnak, hogy újra és újra elgondoljuk a megértés forrásait, tapasztalásmódjait, elkötelezettségünk alapját. A politikai gondolkodás nem helyezheti magát és megismerésmódját a társadalmat létrehozó, eredendő felosztás elé, amely a fenti műveket is életre hívta. A politikában a filozófiai gondolat sokszor úgy jut kifejezésre, hogy nem is ismer magára. Felkutatása mégsem hiábavaló, hisz e történeti-eseményeszerű befolyás híján egy ez alól magát kivonó, tiszta, önáttetsző gondolat marad.

A politikai gondolkodás így sajátos viszonyt alakít ki az írással, amely kapcsolatot teremt közte és saját jelene között. Lefort szerint a politikai gondolkodó érveit nem azoknak szánja, akik ellenségesek, értetlenek vagy egy doktrína elhivatottjai, nem akar másokat elcsábítani anélkül, hogy megértenék, pusztán azért, hogy támogatókat szerezzen, vagy egy ügy bajnokaként tűnhessen fel. Az írás emiatt egy kockázatos próbatétel vállalása (LEFORT 2000: xii). Ezzel egy sajátos megnyilvánulási formát tesz szükségessé a gondolkodó számára, amellyel elkerülheti az ideológiák csapdahelyzeteit, és utat törhet a szenvedélyek felkavarta nyilvánosságban. Eltökélt, fegyelmezett írásmódjával meg tud jelenni kortársai számára a jelen horizontján, még ha kiszámíthatatlan mozgásával nem is engedi magát gúzsba kötni a véleményektől, kortársai vulgaritásától. A politikai gondolkodás hatalom- és jogrendjén kívül áll. Más forrásból táplálkozik: a jelen problémáihoz szólít, kapcsolatot teremtve azokkal a megalapozó kérdésekkel, amelyek minden emberi társadalom szívében munkálnak. Írva-olvasva újraalkotja a társadalmi kötelekeket, ebből a mozgásból teremtve látens identitása alapját, felmutatva a szabadság helyzeteken túli értelmét. Beszámol birtoklásról és megfosztottságról, tudva és akarva ennek a viszonynak a fejleszté-

sét. A gondolkodó ugyanakkor nem uralja szavai hatását. A gondolkodást sarokba szorítja, ha mögötte a szerző szándékait fürkészve rejtett értelmet gyanítanak, hisz a megértés, amelyre igényt tart, különböző tapasztalati teretek vagy miliók határain túlnyúló, közvetett megértés. Ha pusztán látszatok és valóság megkülönböztetésén fáradozik, ezek a politikai jelenségek észrevétlenek maradnak. Cselekvése ezért egy közös, értelemadó térben, a történelemben való cselekvés, mellyel cselekvő és érző testeket szó össze oly módon, hogy tárgyként való exponálásuk helyett viszonyt alakít ki és tart fenn velük, megteremtve bennük a másik embert.

Ahelyett, hogy egy elképzelt harmónia védelmére kelne, a politikai gondolkodásnak Lefort szerint pozitívan kell viszonyulnia a társadalmat létrehozó folyamat eredendően konfliktusos jellegéhez, ami közelebb hozza a közösséget önmagához. Ebben a felismerésben Lefort-ra nehezen vitatható hatást gyakorolt Machiavelli, akihez korai marxizmusát követően fordult. Machiavelli művének értelmezési kísérletei jelölték ki a nyugati modernitás számára oly fontos ellentmondásait. Simon (2012) jól ragadja meg azt a törekvést, amiben Lefort osztozott a firenzei gondolkodóval, ez pedig a konkrét történeti körülményektől elvonatkoztatott értékek objektivitásának átfogó ideológia-kritikai eszménye, és ezzel párhuzamosan a történelemben való cselekvés elméletének körvonalazása mint a determinizmussal szembeni innováció. Az értékek ontológiája eszerint történeti jellegű, és a történelem ontológiai súllyal bír, méghozzá úgy, hogy a hatalomgyakorlásra vonatkozó retorikai érvelés tartalmaként instrumentalizálódik. Kizárólag a hatalomgyakorlás teremtette valóság történései kínálkoznak a hatalom analízisét végző retorikai invenció anyagául. Lefort megfogalmazásában: „a társadalmi élet bármiféle formájára vonatkozó reflexió egy olyan anyag foglya, amely tartalmazza önmaga értelmezését, és amelynek jelentése saját természetének konstitutív része” (LEFORT 2005: 135). Ha azonban a valóság történéseinek káosza csak retorikai eszközökkel rendezhető, azaz „ha a valóság rendje retorikai invenció folyamánya, akkor az invenció által elrendezett valóság teljes mértékben determinált” (SIMON 2012: 83). Ebbe a kozmológiai rendbe hatolt be Machiavelli pozitív elmélete, a valóság retorikai értelmezése nyomán megalapítható új rend, amely a modern politikum kezdőpontját jelöli.

Az innovációnak a determinizmusból kell kiindulnia, mint amilyen az áthagyományozott rendezetlenséggel szembeni determináció. Innovációt és determináltságot egymásra vonatkoztatva láthatóvá válnak az új rend bevezetésével járó veszélyek, amelyek az alattvalók oldalán a hatalomra jutó

virtusára irányuló irigység genezisében érhető tetten (83). Machiavelli tehát alternatívát nyújt a strukturális elemek által biztosított hatalomra jutással szemben, melyben a társadalom már eleve hatalmi viszonyok által konstituálódik. A virtus tisztán formális elemzési kerete értékek semmiféle történelemfeletti megalapozásához nem járul hozzá. A hatalomgyakorlás anyagának minden specifikációját megelőzően Machiavelli két, redukálhatatlan ambíció antagonizmusát formálja meg: az előkelők „uralkodni szeretnének, és felülkerekedni a népen”; „a nép nem akarja, hogy az előkelők elnyomják” (87). A hatalom forrása Machiavelli pozitív javaslatában szimbolikus természetű, amint az egyeduralkodó a nép céljaira támaszkodik. A nép saját tevékenységét a természetéből fakadó erkölcsi-jogi kategóriájához rendeli, az előkelők hatalomgyakorlása pedig a népet ért jogsérelem, a hatalom tehát saját alapját a társadalom teremtő elveként mutatja fel, mely azonban nem valamifajta történeti metafizikaként tételeződik.

Machiavelli modernségét bizonyítja, hogy műve reflektál arra a kérdésre, hogy nem vezet-e teljes relativizmushoz a virtus formális elemzésének ideológiakritikája. Simon arra a következtetésre jut, hogy Machiavelli műve a történeti tárgykonstitúció (a társadalom kvázi-reprezentációja) mint hatalom-megnyilvánulás eredendően retorikai jellegéből fakadóan rendelkezik egy tovább nem relativizálható perspektívával (93), melynek állandói nem instrumentalizálhatóak egy retorikai érvelés szándékai mentén. Arra a kérdésre, hogy ez felhasználható-e a történeti metafizikába való visszahullás és a relativizmus veszélyeivel szemben, és kidolgozható-e a történelemben való cselekvés pozitív elmélete, Lefort igenlő választ ad. A 70-es évektől tulajdonképpen erre vállalkozik a modern demokrácia vonatkozásában. Arra a felvetésre, hogy miben áll a felvilágosodás és a modern demokrácia születésének hozadéka, Simon megállapításával szemben, miszerint ez a hozadék nem túl széles terjedelmű, Lefort derűlátóbban felel. Ez az optimizmus összefüggésben van a hatalom szimbolikus karakterének már Machiavellinél is megjelenő megváltozásával, másrészt a polgári forradalmakhoz kötődik, amelyek megszüntették az eredendő kapcsolatot hatalom, jog és tudás sférái között. Ennek következménye egy hatalomról leváló, azt követő diskurzus, amelynek a társadalom egyszerre részese és részesültje.

A modern politikum széttagolódása új tapasztalásformák sokaságát kínálta fel, ám ezt kevesen hozták összefüggésbe a politikai filozófia fentiekből fakadó válságával. Sokkal szembeűnőbbek azok a megpróbáltatások, amelyeket a modern politika jelent az elkötelezett gondolkodás számára, ez pedig hálátlan feladatot ró a filozófiai gondolat elsődlegességét megalapozni

kívánókra. Lefort nem törekedett egy minden kételyt kiálló, konstitutív alanyiság, minden korlátot szétporlasztó szubjektum újratemtésére. Számára az elkötelezett gondolkodás hozzárendelődik a modern politika viszonyaihoz, ez provokálja a szabadságra irányuló rákérdéseit. Azt kevesen vitatják, hogy a filozófia kezdettől törekszik saját maga nyilvános kifejezésére a politikai közösség számára. A demokrácia azonban nem számolja fel az ebből fakadó veszélyeket azzal, hogy vitán felül kiiktatja a tömegek kormányzásának feladatát egy egyetemes arisztokrácia megteremtésével. Annak tagadása, hogy a demokrácia magában hordozza a tömegek kormányzásának szükségszerűségét, könnyen illúzióvá teheti a demokrácia ideáját. Ez azonban sokak számára a demokrácia pártolását szembeállítja a filozófia védelmezésének feladatával a demokrácia bizonyos aspektusaitól és kompromisszumaitól.

Ez a probléma jelenik meg Lefort Leo Straussról szóló széljegyzeteiben (2004). Strauss szerint a mai egy tudomány által megformált világ, amely megfoszt bennünket a politikum eredendő tapasztalatától. Nincs értelme a modern köztársaságról ábrándozni, be kell érünk a tudomány kínálta gyakorlatias reformokkal (106). Van azonban az éremnek egy másik oldala, ami messzemenőig összecseng Lefort elkötelezettségéről vallott felfogásával, mely szerint a gondolkodó ugyan a hatalmon kívül munkálkodik, de elkötelezetten annak a rezsimnek a formája iránt, amelyben ez egyáltalán lehetséges. A liberális nevelés ugyan nem hordozza a politikai gondolkodás elterjesztésének tervét sem az elit, sem a tömegek felé, mégis egy olyan helyzetet mutat fel, amelyben az emberek élete „magán viseli a filozófiai nyugtalanság jegyét” (107). Strauss a tudomány túltengő pozitívizmusa miatt úgy gondolja, elveszítettük azt az alapvető tapasztalatot, hogy a gondolkodás mindig szembesülni kénytelen saját korlátjával. Másfelől azonban a megalapozó művek továbbra is kínálkoznak az értelmező munka számára, és noha híján vagyunk bármiféle autoritásnak, velük foglalatostkodva mégis ítélnünk kell, immár tekintély híján. A demokrácia jóvoltából abba a helyzetbe kerültünk, hogy külső támpontok nélkül haladunk előre, így nyitva áll előttünk a lehetőség, hogy saját kockázatunkra, életre hívjuk a filozófusok és az elszigetelt, nagy művek valamifajta közösségét. Az igazság keresésének és a szabadságnak ezekben a próbatételeiben ismeri fel Lefort a filozófia sajátosságait. Ezt a tevékenységet pedig nem választhatjuk le élesen a tudományos kutatás paradigmatis, próbák nélküli érvényesüléséről. Lefort szerint a megértéshez általában szükséges az ítélet, hiszen nincs más, amire támaszkodhatnánk, mint ami a kutatás tevékenységben magában rejlik. A megismerés különféle gyakorlataiból, de még a tudományok működésé-

ből sem hiányzik az implicit filozófia, amely számára megjelenik a Másik, aki hozzá hasonló, a társadalmi dolgok kutatása pedig így az ő kikérdésévé, a számára való megnyílássá is válik. Ennek alapja a politikai élet tudomány előtti megértése, a társadalmi kapocs demokratikus társadalomra jellemző megtapasztalása arra a kérdésre adott válasz, hogy mit jelent az egyik ember a másik számára.

Lefort szerint tehát Strauss a pozitivizmust olyan pozitív jelleggel ruházta föl, amellyel valójában nem rendelkezik (119). Válságdiagnózisa ezért közböbs azok iránt a feltételek iránt, amelyek között a fenti gondolkodásmód fölbukkant, és érzéketlen azokra a fejleményekre, amelyekből fakadóan a válságok és kiábrándulások hullámai mégsem szüntetik meg az ítéletalkotás természetes hajlamát. Emögött azokat a kapcsolatokat kell felismernünk, „amelyeket az emberek egymás között kezdenek szövögetni, amint leomlottak az őket elválasztó sorompók”, ezek fölött pedig a kormányzatnak nincs hatalma. Az így megnyíló terekben nyilvánulnak meg és rendeződnek el az érdekek, vélekedések, hitek és életmódok különbségei, melynek során képzeitek kölcsönösen egymásra rétegződnek. Ennélfogva a beszélgetésre és megértésre ösztökélt emberek – írja Lefort – legyűrrik a másik halálának durva vágyát (115). A nyilvános tér alapját képező politikai szabadságok „nem arra szolgálnak, hogy létrehozzák a fölvilágosult és kötelességeik tudatában lévő polgárok közösségét, viszont az ítéletalkotás jogának széles körű elterjesztését célozzák”. A modern politikum féloldalas, straussi kritikája egy olyan makacs ideológiai megfigyelőpontot vesz alapul, amelyből úgy foghatjuk át a világ egészét, hogy közben elméletileg védettek vagyunk mindattól, ami a világban érne minket. Ez azonban nem tárja fel az emberek közötti érintkezésben kibontakozó jelenségek teljességét. Az ítéletalkotás jogának széles körű elterjesztése azonban éppenséggel előfeltételezi, hogy nem létezik semmiféle hely, ahonnan ki lehetne nyilatkoztatni a jogot (115–116). A megismerésnek külső norma hiányában saját tevékenységében kell megkeresnie tulajdon szabályait, ezzel igényt is formálva az általa művelt tevékenység elismerésére. Polgárként, egyénként és emberként szerzett tapasztalataink feszültsége szítja fel a demokratikus társadalmak erényét, hogy szembenézzen az ismeretlennel, amit a mások körében élt élet tartogat. Ennek megőrzése a rezsím virtusához tartozik, még ha tétjei, a szabadságok nem is olyan tartósak, mint szeretnénk.

A következőkben bemutatom, hogyan elemzi Lefort a modern társadalmak politikai életét és ennek értelmezhetőségét a demokrácia, e saját tanújává és bírójává lett rezsím történeti invencióján keresztül. Ehhez számot kell

vetnünk az abból fakadó bonyodalmakkal, hogy a modern hatalom hivatkozási alapja és intézményesítő erejének forrása, a nép már nem ragadható meg a privilegizált elittel szembeállítva, szabad jogállásának eredete így egy bonyolult feladvánnyá vált. A Törvény hiányzó tartalmát annak tárgya pótolja, mely egy örökké a helyét kereső, partikuláris tárgy. Lefort leszámol az autonómia metafizikai fantáziáival és a közvetlen megértés illúzióival. A demokrácia megalapozó értékei nem adódnak evidenciaként, feltárásuk egy olyan írásmódot igényel, amely nem levezeti és megmagyarázza a valóságot, hanem sajátos stílusából fakadóan már a reflexió előtt formaadó, értelemadó, és színre viszi a vele kapcsolatba lépő jelenek tapasztalatait. Az így megnyilvánuló politikai gondolkodás és az ítélet nélkül is érvényes ismeretekben alapuló cselekvés nézőpontjai nem olvadnak össze. A demokratikus politikában részt venni konkrét hatalmi viszonyok és gyakorlatok kétségbe vonásával, abszolút filozófiai tétek felvetése nélkül is lehetséges és értelmes. A politikai gondolkodás nem e kommunikáció észszerű feltételeit kéri számon, nem akar semleges alanyként fölébe szállni a politika jelenségeinek. Helyette a társadalom saját, benső kutatómunkájával elköteleződve fedi fel az ezt irányító szimbolikus elrendezéseket a szabadság szempontjából, felszítva az ítéletalkotást, amit a politikum érvényesüléseként ismer el. Mivel olyan tudást hoz játékba, amely eredendően kívül kell álljon a hatalom gyakorlásán, mindez kockázatos vállalkozás. A politikai gondolkodás érvei, gesztusai, a meggyőzés és megértés helyzete maga is ki van téve a benne rejtett uralmat feltételező kritikának, ezzel azonban közvetve egy olyan jártassághoz járul hozzá, amely segíti feltételeink kollektív olvasását az intézményesült jelölők horizontján.

A POLITIKUMRÓL VALÓ GONDOLKODÁS ÉS A DEMOKRÁCIA KÉRDÉSE

A poszttotaliter korszak kezdetén a politika világának sokszor kényelmes evidenciái azt sugallták, hogy a radikális politikai filozófiákkal együtt a politikum kérdésétől is búcsút vehetünk. Heller (1993) a politikum („politikai”) fogalmának újragondolását a schmitti meghatározással szemben végezte el, és sok tekintetben Lefort-éhoz hasonló eredményre jutott. A fogalom, amely a politikai filozófia megmentésére jött létre, számára kompromittálódott a túl sok tudománytól, kompromisszumtól és realizmustól (10). Kérdéssé vált, hogy fel tudja-e még mutatni a normatív követelmény és a tapasztalati tudás végső, dialektikus egységét, ami a politikai filozófia előfeltétele. Heller szerint ehhez a fogalmat a modern politika dinamikájának lényegéből kell levezetni, melynek során az egyetemes

értékek politikailag hatékonyvá válnak. Nem árt azonban az óvatosság, hogy elkerüljük a radikális politikai filozófiák csapdáját, ami szubsztantív meghatározásokkal kirekeszti a politikai nagy területeit a róla alkotott felfogásból. Heller definíciója ennek megfelelően azokból a meghatározatlan és elvben korlátlan lehetőségekből indul ki, amelyekre a modern politika az embert redukálta. Hogy ezzel a szabadsággal élhessen, a demokrácia polgára a gyakorlatban politikaivá tehet minden kérdést, ami potenciális szabadsága konkrét érvényesülésének feltételeivel kapcsolatos. Ám e funkcionális összefüggés nem áll fenn azokban a modern társadalmakban, ahol nincsenek jogok és nyilvános tér a közérdekű ügyek meghatározására, így a politikai és nem politikai viták elkülönítése sem lehetséges. A „politikai” modern fogalma tehát a szabadság univerzális értékének megvalósítása a nyilvánosság területén (14). Tartalma maga a modernitás fő dinamizmusa, melynek megtapasztalásában egy jó társadalom felfogása tükröződik. A „politikai” helleri fogalmának fontos tulajdonsága, hogy különböző történelemszemléleteket képes keretbe foglalni, „mitologikus kaland” helyett összekötve a politikát az emberek mindennapi életével és a bennük tükröződő nézetekkel.

Lefort számára is ezek a felismerések adják a politikum kérdésének magját, ám a hozzájuk vezető út nem a fogalomalkotásé, hanem annak a filozófiai kérdésnek a felkutatása, amely egyszerre célozza a történelem bizonyos olvasását és a társadalmi jelenségek megértését. Fontos itt megpillantanunk azt, amit Takács (2005) irányadó Lefort-ismertetője is a francia gondolkodó egyik legjellegzetesebb stílusjegyének tart, és ami közel hozza őt Heller törekvéseihez. A politika számára nem elkötelezett gyakorlati vagy el nem kötelezett elméleti aktivitást jelent, és nem merül ki a vélemények szabad alkotásának lehetőségében sem (125). Beazonosításához nem a forradalomteremtő vadságát kell keresnünk, hiszen az más módon is konkretizálódhat, anélkül, hogy ellentétbe kerülne az elkötelezett gondolkodás jellegzetes stílusával. Lefort számára nem a politika valamely irányadó eszméje, hanem ezek történeti különbségének lehetősége világítja meg a politikum általános értelméhez vezető utat, amelyből kiindulva „ezek a változatok a maguk konkrét formájában egyaránt releváns társadalmi viszonyulások és gyakorlatok eredőjeként mutatkozhattak meg” (124). Ehhez fel kell tennünk a kérdést: „Hogyan jön létre a tudás minden specifikus megosztását megelőzően a politikum általános intézménye és rajta keresztül a társadalom egy bizonyos rendje?” „Mit köszönhetnek az egyes, történetileg kialakult társadalmi formációk annak a politikai intézménynek, amely csak rájuk jellemző, amely tulajdonképpen definiálja társadalmiságukat, s amely nélkül nyilvánvalóan elgondolhatatlanok lennének” (125–126). Az ezek

mentén a kérdések mentén elinduló vizsgálódásnak vitán felül a történelem korábban félretolt jelenségeit és gyakorlatát kell középpontba állítania.

A modern demokrácia, amit Lefort *par excellence* történeti társadalomnak nevez, formájában befogadja és fenntartja a meghatározatlanságot (LEFORT 2005: 139), amely a politikai tér eredendő meghatározatlanságában, a hatalmi szimbolizáció jelölőmozgásaiban megtapasztalhatóvá válik. E nélkül a fejlemény nélkül a Heller által javasolt fogalom megfontolásáig sem juthatnánk el. Ez a politikai gondolkodó számára azt a feladatot adja, hogy tisztázza: az adott kor történeti eseményei közepette „mennyiben érint bennünket”, milyen feladatot róhat ránk egyáltalán a politika, és „mit köszönhetünk a politikumnak” a gondolkodás szabadságának vonatkozásában, a társadalmi kapocs mibenlétét illetően (TAKÁCS 2005: 129). A társadalmiságot a jelenben felmutató, intézményesítő események ideológiai önértelmezései elsodorhatják vagy az uralmi gyakorlatok közömbös elemzésére készíthetik a gondolkodót, ám belevetett szemlélőként, megérintve általuk, ezek egyszerre alkotnak nyersanyagot a gondolkodás számára, és jelentkeznek „helyi ellenállásként” minden túlzottan erőteljes gondolattal szemben (126). Az események nem a történeti értelem magányos útjelzői, inkább kapcsolódási pontok a politikai gondolkodás közös erőfeszítéséhez. Lefort kora eseményeiről szóló beszámolóit olvasva úgy tűnik, a hatalom „üres helye” egyfajta antropológiai eszközként hozzásegíthet bennünket a modern politikai formák ellentmondásainak helyzeteken túli megértéséhez, jelenünk politikumának megtapasztalásához.

A hatalom „helye” a politikum érvényesülését mediáló szimbolikus pólus, mely a társadalmat strukturáló hatalmi szimbólumok egységes értelmezési kereteként minden szférában egy önazonos lényegre reprezentál. A társadalom öntudatának e biztosítóka egy teremtő, külső helyre utal, ahonnan megformálódását eredezteti. A társadalmi tér így az érthetőség tereként nyilvánul meg a valós és a képzeletbeli, az igaz és a hamis, a helyes és a helytelen, a normális és a patológikus megkülönböztetések módzatain keresztül. A megformálódás egyszerre színrevitel is, mivel e tér tartalmazza saját „kvázi-reprezentációját” (LEFORT 2005: 134), ami hasonló szereppel bír, mint Merleau-Pontynál a test az észlelésben. Nem egyszerűen egy látható képmás, amellyel tagjai azonosulhatnak, ennél több. A társadalom sajátos, önazonos létmódját, látható és láthatatlan szintézisét mutatja fel, így minden képviselési igény előfeltétele (FLYNN 2005: 112). A demokratikus reprezentáció lefort-i értelmezése szerint a nép nem az, akik vagyunk, hanem az, amit vitatunk. A hatalom ebből fakadó felfogása egy belső és külső közötti, eredendő felosztáson alapszik, amely a társadalmi tér konstitutív eleme, megelőzve annak bármely empirikus

jelenségét. Az ezt áthidaló szimbolikus dimenzió elrendezi, értelemmel tölti meg és mozgásba hozza a hatalmi reprezentációk, tudás és jog sajátos érvényesülési módjait a társadalmi helyzetek sokaságában. Ez közvetít a politikum formaadó, imitációs (tehát determinatív) és értelemadó (innovatív) jellege között. A társadalom nem azonos megalapozó elveivel, hanem egy sajátos viszony a szimbolikus dimenzió és az empirikus valóság között. A valósághoz való viszonyt, a társadalmi lét gyakorlatainak és értelmének különbségét szimbolizáció intézményesíti, melynek szimbólumai magukba sűrítenek minden értelemmel feltöltött jelenséget. A társadalom tehát egy olyan viszony, amely teremtő elvei és saját valósága közé abszolútként tekintett értelemait helyezi. A modern demokrácia újdonsága abban áll, hogy a teremtő elvek forrását egy létező helyként, saját társadalmi húsaként ismeri el. Intézményesülése ezért felszámolja a korábbi, abszolút bizonyosságokat, melynek nyomán tagjai elismerik a társadalmi konfliktusokat, politika, gazdaság, jog, tudás, művészet szféráinak differenciálódását, meggyőződések és viselkedések legitim sokaságát. Ezek már nem lényegüket tekintve összetartozók. A köztük feltámadó, kiküszöbölhetetlen vitákban a demokratikus társadalom alapvető bizonytalanságot tapasztal hatalom, jog és tudás alapjai körül a társadalmi kapocs mibenlétét illetően.

A szimbolikus dimenzióval szembeesülve felértékelődik a társadalmat létrehozó folyamat sajátos stílusa, melyben az vitái és megosztottságai ellenére magára ismer. Ez a folyamat feltérképezhető és képes a fejlődésre, így érthető meg Lindahl (1998) megállapítása, miszerint a demokratikus társadalom szimbolikus konstitúciója a hatalmi reprezentációval előálló politikai egység formális, funkcionális meghatározását igényli. Viszonyainak értelme, jelentéseinek általánossága kritikai funkcióval rendelkezik, amely nem az egyesített elemek egy elvont, közös tulajdonság szerinti azonosságán alapul. Az értelem azzal a többlettel bír, hogy nem részese az átfogott, valamely szempontból egyenlőként megjelölt elemek jelentésének, inkább körülveszi őket, mint annak feltétele, hogy egyáltalán azonosnak tételezhetőek. Az ezt jelölő fogalmak akkor lépnek ténylegesen működésbe, ha hozzáférhetőek nemcsak saját magunk, hanem mások számára is. Amint innen kiragadva, őket egymástól elszakítva önálló értelmet tulajdonítunk nekik a társadalom elemzésében, megmutatkozik ürességük. Ez a politikum kérdésének megragadására kínáló perspektíva a politika színpadának reprezentációit veszi célba. Ezek úgy írhatók le, mint partikuláris csoportok, pártok és szervezetek általános vonásainak, törekvéseinek kifejeződése egy olyan helyzetben, amelyben eredendően ki vannak téve a kritikának.

Lefort számára nem az alanyok megkonstruálódása a döntő mozzanat. Az ürességet nem az azt betöltő alanyok tulajdonságaként mutatja fel, ké-

pességként egy, a szimbolikus kereten túlmutató igény megfogalmazására (vö. LACLAU 2011: 189–190). Az üresség a hatalom helyének adottsága, a társadalmat teremtő elvekhez való viszonyunk alapvető ténye, melyről a demokrácia megjelenésével tudunk számot adni. A modern demokrácia politikai gondolkodása Lefort szerint nem cserélheti le az eredendő felosztást a társadalmi tér valamely felosztására. Fenntartja az eredetét tudatosító külső-belső artikulációt, melynek során a teremtő elvei nincsenek a társadalom birtokában. Senki sem utalhat rájuk úgy, mint reprezentációs igényének eredendő megalapozására. A politikum eseményei elrendezik a társadalom felosztottságát, láthatóvá teszik a megformáló dimenziót, amelyet azonban a szimbolikus mechanizmusok rögtön el is fednek. Ám a politikum kérdése, az intézményesültség rejtélye továbbra is a reflexió terepét kínálja. A társadalom megnyílása önmaga számára nem jelenti egyszersmind magába zárulását. A demokratikus társadalom képtelen lehatárolni intézményesíttetésének immanens elvét, politikai élete nem alapul egyetlen megkülönböztetett ontológiai felfogáson vagy intézményi formán. Ezek a megfontolások szükségessé teszik, hogy még a társadalmi helyzetek elemzésében is hűek maradjunk ahhoz az elkötelezett gondolkodáshoz, amely Machiavelli Fejedelmétől kezdődően témájává teszi az eredendő felosztást, felmutatva a hatalom szimbolikus működését a külső, megalapozó elvek és a társadalom valós viszonyai között. Lefort erre az alapvető teológiai-politikai problémára (LEFORT 1988: 213–255) filozófiai választ kíván adni akkor is, ha a filozófia nem az egyetlen hozzáférési mód az eredendő felosztáshoz.

A demokráciában a politika színpadán zajló eseményekbe való bevonódottság és a távolságtartó tárgyilagosság nézőpontjai egyaránt adódnak, az eseményeknek egyszerre vagyunk részvevői és szemlélői. A demokratikus reprezentáció így felmutatja magában az eredendő felosztás helyzetét, melyben különböző politikaképek, politikáról alkotott felfogások kínálnak eligazodást. Az elkötelezett írásmód nem abban áll, hogy a passzivitással szemben örökké a részvétel javára korteskedik, nem akarja végleg felszámolni az egyszerre kínáló két nézőpontot, berekesztve a róluk folyó vitát. Részvételünket a politika eseményeiben mint kockázatos kalandot anticipálja, ezzel életre keltve a képzeletet játékba hozó spekulációt a világban kínáló véges szabadságunk kibontakoztatásáról. Ez a lehetőség nem a gondolkodás inherens szabadságából fakad, számot kell vessen más látásmódokkal, horizontokkal, így tulajdonképp a világban, tértől és időtől kötötten adódik. Noha a politika természetéből fakadónak ismeri el a konfliktusokat, az elkötelezett gondolkodás részese marad ezeknek a vitáknak, nem válik a politikában naiv realistává. Tény azonban, hogy a hatalom gyakorlásában

az általános, egyenlő részvétel, amit oly nagyra értékelünk, „elsősorban egy eszme” (GEENENS 2006), melyet minden politikai felfogás elárul, amikor új reprezentációs igénnyel lép fel, és új különbségtételeket vezet be.

Képviselő és képviselt felosztása akkor jut kifejezésre, szimbolikus mechanizmusai akkor válnak láthatóvá, ha a politikai történésekhez nem úgy viszonyulunk, mint egy elkülönült szférában zajló folyamathoz. A demokrácia felszámolja a merev elválasztást azok között, akiknek a feladata a politikában való részvétel és *közöttünk*. Azt, ahogy a jogait kinyilvánító polgár megjelent a történelem színpadán, történeti módon kell elgondolnunk. Nem a normaszzerű, elvont jogegyenlőségből érkezett a politikába, hanem úgy, hogy identitása és hétköznapi gyakorlatai részévé váltak azok a látásmódok, amelyekben a politika alanya már nem tételeződik azonosnak saját társas viszonyaival. Lefort szerint a politikának ezt a szimbolikus dimenzióját az hívta életre, hogy a demokratikus szocializáció különféle fókuszai, hatalom, jog és tudás, nem állnak össze többé a legitimáció egyedül kielégítő nézőpontjává. Így a polgár még a számára fontos, nem-politikai szférákban is szembesülni kénytelen azzal a nyílt kérdéssel, miképpen érinti társadalmisága egyedi módon megtapasztalt alapjait a politika, mit köszönhet a látásmódját megformáló intézményesültségnek. Az állampolgári szubjektumra ezért nemcsak az esszencializáló képzetek jelentenek halálos veszélyt, hanem azok is, amelyekben egyéni, noha esetleges szocializált-ság fordítódik le a politikára. A közélet iránti érdeklődés ekkor épp csak olyan, bizonyos embertípusra jellemző passzió, mint a filmekkel, extrém sportokkal vagy más kultúrák konyhaművészetével való foglalatосkodás. Mindez nem a közéleti részvétel felmagasztalása, amellyel a demokrácia minden polgárának foglalatосkodnia kellene. A baj inkább az, hogy így a politika egy sajátos értelmét, elköteleződés egy bizonyos modelljét tesszük meg politikainak, miközben a demokrácia lényegéhez tartozna, hogy a mindennapi politika elidegenült intézményes elkülönülését láthatóvá tegye. Az ideológiák így elrejtőznek a hatékony társadalmi viszonyokban és divatos felfogásmódokban.

Lefort megközelítése szerint a demokrácia intézményesülése nem olyan kölcsönös konstitúció, melyben egyének és csoportok polgártársaként tekintenek egymásra, új nézetek és életformák válnak elfogadottá, a társadalom pedig halad az ebből fakadó egyetemesség felé. Az a folyamat, amelyben képzeink egymásra rétegződnek, nem írható le szociológiai összefüggések mentén. A társadalmat egységében megragadó szimbólumokkal (népszuverenitás, jogegyenlőség) közvetített megalapozó elveket ugyanis a társadalom nem származtathatja vissza önmagára, ezek eredete mindig kívül marad a társadalmi téren. Ennek figyelmen kívül hagyása kiszolgáltatottá tesz a

demokrácia eredendően ellentmondásos jellegéből fakadó veszélyeknek. Az elkötelezett gondolkodás írásmódja ezzel szemben beszámol saját alanyiségéről és azokról a feltételekről, amelyek láthatóvá teszik politikai gesztusait. Vállalva a kockázatot, ami csak a megértés egyeztetett cselekvésével mérsékelhető, felmutatja a történelemben való cselekvés helyzetét, és összeszövi a tetteket előre nem látható hatásaikkal. Banalizált elismerés helyett számára a Másik mint társ van jelen, akitől a megértés intézményesülésével el is különíti magát.

Noha közös történelmük teszik nyitottá az egyéneket egymás felé, Lefort az eredendő felosztással túllép a társadalom interszubjektív világának és kölcsönösségi etikájának „szociológiai elemzésén”, ami szerinte még a rá kétségtelenül nagy hatást gyakorló Merleau-Pontyt is jellemezte. Ezt azért tartotta szükségesnek, mert úgy látta, a politikai fenomenológia nem fordít kellő figyelmet a külső elvekre való utalás módjaira és ezek konfigurációira, ami a demokratikus hatalom működésének alapvető jellemzője. Felismerve, hogy a rögzített szimbolikus rend is közvetlen komponensét alkothatja az eredendő tapasztalati mezőnek (TAKÁCS 2007: 42), saját elméletét úgy értelmezte, mint ami a „szociológiai elemzés” felől továbblép a rezsimek, politikai filozófiák és az ezeket megalapozó igazolási módok felé (MAZZOCCHI 2013). Ezekben Lefort felmutatja a politikum társadalmi diskurzusok valóságán túli dimenzióját, amin keresztül képesek vagyunk reflektálni a világ interszubjektív konstitúciójára. A társadalom önmagáról való gondolkodása, önmagára irányuló rákérdezései nem alkotnak egy elkülönült társadalmi funkciót, a világra nézve konstitutív, központi szubjektumot. A politikához szükséges tudás episztemológiája, amellyel a társadalom mint értelmes cselekvés tere, gondolkodás és viselkedésmódok, eljárások egysége előáll, a történelemben művek munkájaként és a felismerések eseményeiként pillantható meg. Lefort összeköti a politikai rezsimeket a rájuk jellemző, élő politikai filozófiával, amely nem terv vagy projekt, hanem a cselekvés alapjául szolgáló eszmék történeti útja, esetleges variánsa, amely eredendően tapasztalja a Másik jelenlétét. Az, hogy így tekinthetünk rá, a demokrácia révén vált lehetségessé, ezzel az eseménnyel pedig a megismerésben „a társadalmi tér konstrukciója, a társadalom formája és mindannak lényege válik a játék tétjévé, amit régen polisznak (*cité*) neveztek” (LEFORT 2005: 134).

A megfigyelés társadalomtudományos eljárásai adottságként tekintenek azokra az egyedi történeti tapasztalatokra. Ezekben mutatkozik meg számukra annak a társadalomnak a formája, ahol a valóság területeinek egyfajta elválasztása legitimként adódik. A demokratikus rezsimek jellemző szimbolikus felosztás ugyanakkor ki van téve a torzulás veszélyének hatalom, jog

és tudás szféráinak újbóli összekapcsolódása révén. Ám a rezsím mibenlétét firtató kérdés kívül marad az önálló politikai szféra absztrakcióját és az ezt vizsgáló semleges alany fikcióját tápláló tudományosság érdeklődésén. Lefort korának jellemző tendenciái, a politikumot társadalmi paraméterekkel és tőle kívül álló vonatkoztatási pontokkal közelítő pozitívizmus és marxizmus a rezsimek kérdésének figyelmen kívül hagyásával nem biztosítottak védelmet a demokráciát fenyegető veszélyekkel szemben. Lefort gondolkodásában ezért a hetvenes évektől a demokrácia kérdése vált elsődlegessé. Kortársai politikai kiábrándulását összekapcsolta a relativizmus veszélyével, amivel szemben azt kívánta bemutatni, hogy az osztályharc és a forradalmi politika apályából eredő illúzióvesztés nem jelenti a modernitásban a politikai gondolkodás számára megnyíló kérdések végleges elapadását. Lefort ugyanakkor nem tagozódott be azok közé sem, akik különféle posztstrukturalista elméleti irányzatokból merítettek erőt egy újfajta kritikai elköteleződéshez. Ennek oka, hogy idegenkedett minden olyan elméleti pozíciótól, ami nem viszi színre a társadalmi köteléket a maga részleges módján, nem vállalja fel a reprezentációi ellentmondásos jellegét, hanem fölébe emelkedve ezeknek az ellentmondásoknak, eloldja saját diskurzusát az interpretációktól és bizonytalan történeti keletkezésétől. A társadalmi helyzetekben a reflexió Lefort számára olyan anyag foglya, amelynek önmaga értelmezése természetének konstitutív része.

Lefort műve ezen a ponton összefonódott az antitotalitárius gondolkodással, mely újra kívánta értékelni a liberális demokrácia politikai viszonyait. Ebben vitapartnerei és beszélgetőtársai progresszív értelmiségiek, az emberi jogok megsértésének elítélésében élen járó, eközben a politikai baloldaltól elforduló új filozófusok és kelet-európai disszidensek lettek. A demokráciáról vallott elképzelései abban a mezőben futottak be pályát, ahol eközben újfajta szakértők igyekeztek a médiában értelmet adni a hidegháborús viszonyoknak, igazságot tenni a szabadságért folytatott küzdelmek és az önkényuralom táptalaját nyújtó eszmék között. Választásaik igazolására saját ideológiamentességüket hangoztatták. A jellegzetes stílusú értelmiségi intervenciók politikájának csődje azonban legkésőbb a délszláv háborúk idején nyilvánvalóvá vált, jóllehet számos vonása ma is velünk él. Lefort nem kötődött szorosan ehhez a politikaképhez, amely egyszerre feszélyezte és töltötte el bizakodással a poszttotaliter civil társadalmak hasonló stílusban fellépő reprezentánsai esetében. Számára az elkötelezett gondolkodás szakítást jelent a külső összefüggések nevében fellépő elemzők, szakértők nézőpontjával, hiszen épp a politikai filozófiák munkájának, érvényesülési feltételeinek feltárása hozza közelebb önmagához a demokratikus társadalmat. Ez elválaszthatatlan a társadalom

önmagára irányuló, belső kérdezésének munkájától, amely az ítéletalkotás jogának, a kritika képességének elterjesztését célozza. Az ehhez szükséges írásművészet nem szükségképp leleményes vagy felkavaró, a közösséget a közömbösségből önmagában is kimozdítani képes társadalomkritika. Az erre törekvő szerző szabadulni akar az őt gúzsba kötő hatalmi diskurzusok és konvenciók béklyóiból, nem akarja, hogy az írást korlátozza az őt beazonosító polgárjogi állapot erkölce abban, hogy valami mássá váljon. Lefort-t ezzel szemben nem az individualizáció vagy a szerző érdekli, hanem az a rezsím, amiben írás és olvasás zajlik. Ez magában foglalja a szerzőt az arra vonatkozó reflexióban, amivé válhat, a szerepeket, ahonnan beszélhet, annak megismerhetőségét, ahogyan és ahonnan őt megnyilvánulni látják.

Hatalom és tudás összefonódása helyett ezek szimbolizált különállósága és az ebből fakadó külső-belső artikuláció mutatja fel a demokratikus rezsím természetét, melyben az elkötelezett gondolkodás és az írás mint társadalmi viszony egyáltalán lehetséges. A hatalmon kívül keletkező tudás lehetősége olyan kapcsolatot eredeztet, amely nem hozható játékba közvetlenül a résztvevők diskurzusaiban, így az írás nem kockáztatja a társadalom kapocs eltépését, amikor *csupán* a politikát kritizálja. Ez azonban nem érhető pusztán (ellen)diskurzusok termeléseként. Ha a reflexió csak azt kutatja, hogy a társadalmi valóságról szóló diskurzusban mitől legitim egy álláspont, szem elől téveszti, hogyan befolyásolja e diskurzus a társadalomban a hatalom működését, a benne résztvevők hatalmát. Itt a hatalomnak a társadalmi valóság értelmezésében betöltött szimbolikus szerepét kell szem előtt tartanunk, mely az autonóm szférák közötti politikai viszonyban rejlik. A hatalom alapja egyszerre kikezdhetőségének forrása is, igazolása kezdettől magában foglalja a vele szembeni kritika lehetőségét. Azt vizsgálva, hogyan működnek a hatalom révén azonosulás és megszólítás komplex stratégiái, Lefort e jelölőmozgást a modern demokrácia viszonyai között elismerés és aktív érvényre juttatás, „pedagógiai” és performatív diskurzusok közti ambivalens mozgásként mutatta be (vö. BHABHA 1999: 96). E két nézőpont párhuzamos fenntartása miatt Lefort elmélete nem köteleződik el sem az események forradalmisága, sem a tiltakozás rendszerimmanens kultúrái mellett, így nem sorolható be egyértelműen sem a radikális, sem a liberális demokráciaelméletek táborába. Műve többet kínál egy hiteles, mértékadó értelmiségi iránymutató elköteleződéseinek, választásainak örökségénél. Vizsgálódásai nem akadémiai vagy másfajta tekintélyük okán készítenek jelenünk politikumának felfejtésére. A gondolati művekhez és eseményekhez való viszonyában Lefort épp azt tette láthatóvá, hogy e kutatás mindig bizonytalan terepen

haladt előre. Az értelmezés munkája szertefoszlatja az értelmező magabiztosságát, aki egy adott kor viszonyai és kérdései között voltaképpen saját vélekedéseit, kifejezésmódját, prediszpozícióit értelmezi, amiket a műbe vetít. Féligazság volna azonban, ha csak ezt látnánk be. Mivel az értelmezés szükségszerű, az alany nem csupán a mű témája, mindig nyomot is hagy az arról szóló diskurzuson (LEFORT 2012: 430).

A politikai gondolkodásnak figyelemmel kell kísérnie ezt a folyamatot és megbicsaklásait, hogy a történelemben végbemenő intézményesülés ne csak politikailag hatékonyra vált társadalmi tényekként, hanem szimbolikus institúcióként is értelmezhető legyen. A hatalom általi szimbolikus összehangoltságában az értelemképződés kimerevítése és eredetének elfedése nem terhek és veszélyek nélküli, egyirányú folyamat. Az erről való tudásunk a vélemények értelmezésének és a kritikának a társadalomra jellemző stílusával is összefügg. Jelenünk politikumának megragadásához ezért ma azokat a jelenségeket kell szemügyre vennünk, amelyeket a társadalomtudomány a képviselőlet válságaként ír le. Ebben pillantható meg a *megvalósult* demokrácia tudása önmagáról, amelyet Lefort (1983) késői munkáiban mint kortársunk elemzett. Amögött, ami a fentiekkel szemben a mai politikai kifejezésmódok szembetűnő trivialitásaként adódik, Lefort annak afirmálását pillantotta meg, hogy a társadalomban az információ immár akadálytalanul áramlik. A társadalmat saját képmása, politikai reprezentációja, a mediatisált közvélemény ejti rabul, amely a vélemények definíciószerű egyenlőségével elszigeteli az egyéneket. A látszólagos reciprocitás érzékelhetetlenné teszi a társadalom létrejövésének kérdéseit, az ideológiai manővereket elfedi a szocializáció folyamata. Ebben a láthatatlan ideológiában kell elhelyeznie magát a kritikának is, ha nem akar kizárulni a társadalomból. Mindezek tüzetesebb vizsgálata és a következmények számbavétele előtt azonban nem hiábavaló áttekintenünk a demokratikus rezsím történeti sajátságait más formákhoz képest.

JELENÜNK POLITIKUMA

A jelen kérdései a modern társadalmak szimbolikus működését leíró, tágabb elméleti keretbe illeszthetők, melynek megalkotásához Lefort (1986) e társadalmak politikai formáit vette szemügyre. A premodern európai társadalmakban a hatalom szimbolikus pólusát a *király kettős teste* töltötte be (KANTOROWICZ 1957). Ennek közvetítésével látens, de hatékony tudás létezett arról, hogy mit jelent az egyik ember a másik számára. E tudás szervesen összefonódott hatalom és jog dimenzióival, magában foglalta a részek egységének organikus logikáját és a társadalom fejlődésének törvényeit.

A király egyszerre állt törvények fölött és volt alávetve a külső Törvénynek. Az uralkodó azzal az adománnyal bírt, hogy magára vonzott és abszolút láthatósággá sűrített minden tekintetet. Átala vált lehetővé a társadalmi viszony reprezentációja. Az állam-test metaforája a politikum minőségét a politikai osztályok tagjainak cselekedeteivel azonosította. A modern demokrácia létrejöttével azonban e megtestesült hatalom egy szimbolikus gyilkosság áldozatává vált, az ezt követően formát öltő rezsim pedig nem hozott létre új politikai osztályt, amely azonosítható volna a politikai cselekvéssel. Ez a politikum mibenlétével kapcsolatos, merőben újfajta rákérdézet eredeztetett, amelyre egyszerre születtek erőszakos és harmonikus válaszkísérletek. Az új rezsim a bizonyosság támpontjainak felszámolódásában lépett színre és maradt fenn olyan társadalmi állapotot teremtve, melyben az egyén felszabadul a személyes függőségek alól, igényei pedig megjelennek a nyilvánosságban. A társadalom így keletkező kvázi-reprezentációja a nép a hatalom egyetlen hivatkozási alapjává vált. Ezzel a gyakran forradalmi úton végbemenő eseménnyel a hatalom helye üres helyként tárult fel, és így intézményesült.

A nép pozíciója elfoglalhatatlan bármely kizárólagos, konkrét reprezentációs igény vagy öntudat számára. Az organikus metaforák nem jelenítenek meg többé szubsztanciális valóságokat, reprezentációi maguk is egy meghatározott politikai diskurzus, ideológiai vita, szociológiai és történelmi érvelés függvényei. A nép önazonossága látens, csak a rá hivatkozó hatalom gyakorlásának mechanizmusai láthatók, melyek aztán őket kétségbe vonó procedúrák tárgyává válnak. A test-forma felszámolódása után a hatalom nem jeleníti meg többé a társadalmi test szervezetének és öröklődésének elvét, nem sűríti magába a transzcendens értelemről és igazságból leszűrt erőnyeket, ezzel elválik a jog és a tudás szféráitól. A hatalom saját időbeliségének foglyaként jelenik meg, alárendelve a közösség belső konfliktusainak. A politikai test szétagulódásával társadalmi viszonyaikban az egyének szembe találják magukat a történelmi eredetű tagoltsággal. Ennek megismerésében a hatalom központi szerepet játszik, legitimálva a tisztán politikai jellegű konfliktust és ezzel mindenfajta társadalmi konfliktust. A társadalmi valósághoz való újfajta hozzáférés azokban a határokon is garanciát kap, amelyek szocializációs formákat és sajátos tevékenységi területeket választanak el a megismerés jegyében fogant normák nevében. A társadalmiságról való megnyilatkozás így olyan tudásról tanúskodik, amely nem hozható játékba és nem rögzíthető a megismeréssel, a látható értelmezésével. A hatalom gyakorló maguk is felmutatják a törekvést jog és tudás bizonyos felfogásának érvényesítésére. A politikum jelentései azonban mindig eseti kontextusokban, kiszámíthatatlan feltételek közt jutnak kifejeződésre, így

téve próbára és dolgozva ki az együttélés felfogásait. Emögött egy olyan társadalom elképzelése áll, amelynek a reprezentálhatatlant kell befogadnia.

Amikor a konfliktusok nem találnak szimbolikus feloldást a politika szférájában, a hatalom elbukni látszik a valóság fenyegető viszonyaival szemben, és magában a társadalomban jelenik meg mint közönséges ambíciók érdekkonfliktusa (LEFORT 2005: 143). Ekkor kerülhet előtérbe a szétmorzsolódott, önreprezentációját kereső társadalom számára újra a szubsztanciális identitás hajszolása, a megosztottságaitól megszabadult, cselekvőképes államvezetés kultusza, az egyetlen nép fantazmája. Ez a modern politika totalitárius formája. Lefort központi felismerése, hogy a modern totalitarizmus egy, a szimbolikus szférába tartozó változából született, amelynek megkülönböztető jegyei már a társadalom feletti kontroll kiépülése előtt kialakultak, és a modern politika genezisében gyökereznek. Erről a hatalom státusának megváltozása tanúskodik egyének és csoportok politikai gondolkodásában. „Felemelkedik egy párt, amely a többitől eltérő természetűnek, a nép törekvései hordozójának és olyan legitimitás birtokosának tünteti fel magát, amely őt a törvények fölé emeli; a teljes ellenzékét megsemmisítve megszerzi a hatalmat”. A társadalom végső céljainak, a gyakorlatait integráló elveknek, normáknak az ismerete a hatalom tulajdonává válik, miközben maga a hatalom maga „egy olyan diskurzus orgánuma, amely kijelöli a valóságot, mint olyat” (136). A társadalom anyagát egy gépies, társadalmi hatalom reprezentációja igazgatja. Hatalom, jog és a tudás szférái újból összesűrűsödnek, elutasítva bármiféle, rajtuk kívül álló horizontot, teremtő elvet. A demokratikus intézményesültség közös rejtvényét csapdába ejtik a társadalomszervezés technikái. A hatalom már nem berekeszhetetlen politikai küzdelmek esetleges eredményeként jelenik meg, hanem mint egy szekularizált, mechanikus társadalom, a Népszemély („*le Peuple-Un*”) konkrét működési terepe. A totalitárius társadalom kitölti a rést, amelyben a demokratikus reprezentáció működött, mivel tökéletesen átlátható önmaga számára. A totalitarizmusra úgy kell tekintenünk, mint a modern társadalom tragikus törekvésére, hogy megoldja a demokrácia ellentmondásait.

Lefort a politikai gondolkodás fontos feladatának tartotta a totalitarizmus tanulságainak megfogalmazását a demokrácia számára. Az a felismerés azonban, hogy a totalitarizmus eltér a hatalomtöbblet más, zsarnoki rezsimeitől, könnyedén elsikkadhat a poszttotalitárius korban. Az antitotalitárius elméleti intervenciók áldozati beszédmódja ugyanis egy korrumpálatlan identitás felől mintegy kívülállóként vázolta fel e rezsimek szerkezetét, szükségtelemné téve a tapasztalati dinamika további értelmezését (LOSONCZ 2005: 132). A totalitarizmus kérdése azt adja gondolkodni-valóként a jelen számára, hogy megalapozó hiteink ideológiává válásával

milyen kapcsolatot lelünk fel a politikai gondolkodás és a politikai életet meghatározó, értelemfeltételek között. Losonczi ezt a kérdést úgy teszi fel: „A lényegileg kimeríthetetlen egész nézőpontja vajon a kiszolgáltatottság dimenzióiba taszítja-e a »részeket«?” Nem kérdés, találni inherens összefüggéseket a filozófia és a totalitarizmus között. A forradalmi gondolat képtelen realizálni magát e tagolt közösségekben, ezért dedifferenciálja a szférák közti választóvonalakat. Szubjektum és objektum között a társadalmi totalitás közvetít, ám erre való irányultságában, melyben a filozófia távlatba jut, nem marad-e mégis mindig a perspektívákon belül? Mire alapozhatjuk a reményünket, hogy a politikai élet létrejöttében már benne rejlik a filozófia csírája, melynek révén a teljességre való utalás éppen hogy összeköti a filozófiát és a politikai életet (150–150)? Lefort számára ez a kérdés kevésbé a filozófiával, mint tudásformával kapcsolatban jelentkezett, inkább mint az elkötelezett gondolkodás szabadsága arra, hogy az ideológiáktól elszakadva kutassa e szabadság alakulásának feltételeit.

A demokráciák univerzálisként tételezett értékei, az egyszemélyes polgári társadalom képzetei és ideológiai önmeghatározásai Lefort szerint szervesen összekapcsolódnak e társadalmak vitáival, értelemfeltételeivel. Ezeket nem vehetjük névértéken egy olyan szimbolikus formával bíró rezsim esetében, amely saját alakulását nem horgonyozza le eredetének törvényszerűségeiben, mivel megalapozó elveinek nincs a birtokában. A nép öntörvénykezésében Lefort felmutatja a demokratikus hatalom elmentmondásos viszonyát ahhoz a folyamathoz, amelyben a társadalom fel-táruul önmaga számára (BRECKMAN 2013: 165). Ez az elkülönböztetés nem küszöbölhető ki, reprezentációi nem vezethetők le objektív társadalmi viszonyokból vagy az emberi természet valamely felfogásából. A demokratikus társadalom szimbolikus felosztása úgy ad értelmet az eredendő felosztásnak, hogy annak alapvető konfliktusát deszpecifikálja. Így e rejtélyes, intézményesítő törvényadás, amely megteremti és elgondolhatóvá teszi a társadalmi köteleket, nem határozható meg semmiféle konkrét társadalmi különbség révén anélkül, hogy ezzel fel ne tárná e meghatározás esetleges-ségét. A tudás általánosításának és a tapasztalat homogenizációjának ideológiai célja szembesülni kénytelen e diskurzus reprezentációinak ingadozása-val, így folyton arra kényszerül, hogy egyik kinyilatkoztatási pozícióból egy másikba csússzon át (LEFORT 1986: 212–214). Az ideológia szubjek-tuma meghasad a szuverén társadalom ikonikus, mintaadó képe és annak a jelölőnek a performatív működése mentén, amely ezt a reprezentációt létrehozza. A népre való mindenfajta utalást és a modern társadalmi auto-ritás szimbolikus alakulását e megkettőzés artikulációja kísérti (BHABHA 1999: 93). Ha meg akarjuk érteni, hogyan alakítja ez az ambivalencia hata-

lom és tudás társadalomra jellemző, sajátos elrendezését, ezt a külső-belső artikulációt kell megragadnunk. Lefort felismerései nyomán valóban kínálkozik az eljárás, amit például Bhabha választ. Eszerint a népi szubjektumok posztmodern széthasadásával, melynek e jelölőmozgás válik a hajtóerejévé (96), a liminalitás hangjai érdemelnek figyelmet. Lefort (1983) diagnosztizálta ugyan a polgári ideológia lelepleződését, ám nem remélte ettől demokratikus viszonyaink reflektáltabb értelmezését, amelyet maguk az így megjelenő diskurzusok hoznának játékba. A megnyíló terekkel való elköteleződés nem jelent garanciát a demokratikus rezsimre jellemző nyitottság fennmaradására a folyamatot nyomon követő beszédfolyam elhagyásával, berekesztésével és a kizárás új gyakorlataival szemben.

A poszttotalitárius korban intézményesülő demokratikus rezsimek szimbolikus felosztása tükröz egy, már a reprezentáció előtt értelemadó egységet a megalapozó elvekhez való viszonyában. Ez pedig ki van téve a torzulás veszélyének olyan ideológiák révén, amelyekben a reprezentáció mint tér- és időbeli folyamat újból elrejtőzhet. E rezsimek szimbolikus nyitottságát Lefort megítélése szerint a jogállami intézmények biztosítják, amelyek az állampolgári szubjektivitás alapjául is szolgálnak. Ez nem pusztán a jó alkotmányos rendszer következménye. A jog éppen abból nyeri szimbolikus hatásosságát, hogy folyton az alapját keresve keresztülmegy a társadalmi „színházán”, és ott megvitatásra kerül (FLYNN 2005: 168). A demokrácia intézményesít egy olyan mezőt, amelyben jogok nyilatkoztathatók ki és vonhatók kétségbe, ez pedig kívül esik a hatalom illetékességén. Lefort (1986: 239–272) szerint a marxizmus által leértékelt emberi jogok a demokratikus társadalom teremtő elvei, hiszen kulcsszerepet töltenek be a benne munkáló szabadság felismerésében és védelmében, a hatalom üres helyével való elköteleződésben. A kinyilvánított emberi jogok nem konszenzusos tartalmuk vagy kinyilatkoztatásuk tekintélye okán bírnak jelentőséggel, hanem azért, mert kommunikációt gerjesztenek a politikai közösségben, láthatóvá téve a szabad döntések feltételeit. Lefort-t nem ejti rabul a végső emancipáció ígérete, csupán annyit állapít meg, hogy a jogokért folytatott szakadatlan küzdelem egy olyan társadalmat intézményesít, amelyben rendre többféle értelmezés és cselekvési lehetőség kínálkozik. A cselekvési helyzetekben hozott döntések és a politikai formákat illető ítéletek a politikai tudás két, egymásra redukálhatatlan formáját alkotják. Politika és politikum egyszerre veszik körül az ítéletalkotást, kordában tartva a demokráciára oly veszélyes végzetserű kényszereket. A jog révén a politikai cselekvés feltételként jelenik meg, hogy eleve értsük azt a színteret, ahol cselekszünk. Ez az a mező, ahol a cselel vagy erővel történő hatalomgyakorlás mibenléte is megpillantható. Nem az objektív jogi szabályozás révén vagy annak dacára, hanem olyan tudás ér-

vényre jutásaként, amely feltárja a reprezentációkat és vállaltan szakít velük. Lefort nem az emberi jogok nevében kritizál bizonyos gyakorlatokat, hanem ezek szimbolikus szerepét hangsúlyozva mutat rá annak veszélyére, hogy a tudás és hatalomgyakorlás problémamentes egységét tételező filozófiák könnyen ideológiává torzulhatnak. Az emberi jogok által mozgásba hozott intézményesülés tehát felszítja a politikai gondolkodást. A populizmus a demokrácia elevenébe talál, amikor leépíti ezt az intézményi struktúrát, hogy egy új gyakorlatiasság, a nép inherens tulajdonságaként felmutatott észjárás nevében azt ígérje, kicselezi az ideológiákat. Ezzel azonban megkerüli a politikumot, a demokrácia teremtő elveihez viszonyuló külső-belső artikulációt. A hatalom gyakorlása során a populista ideológia színre viszi a jogát arra, hogy e jog garantálójaként lép fel. A folyamatban rejlő bizonytalanság felszámolása érdekében ahelyett, hogy szakítana a reprezentációkkal, makacsul ragaszkodik hozzájuk. Miközben az ideológiákra Lefort úgy tekint, mint a modern politika önértelmezésére (FLYNN 2005: 186), mely korról korra aláássa önmagát, észleli annak növekvő veszélyét is, hogy az ideológia, melyben a társadalmi diskurzus visszagyűrődik önmagába, elfedve az intézményesült elválasztásokat, láthatatlanná válik.

Korunk problémáit, az elkötelezett gondolkodás csapdahelyzeteit Lefort (1983) láthatatlan ideológiaként mutatta be, melyet a kommunikálók közösségének torzulására vezetett vissza. A reprezentáció vonatkoztatási pontjait az értelmezett társadalomban már jelen lévő képzetekből meríti, összefüggésben a rezsimet megalapozó szimbolikus felosztással. Azok a folyamatok, amelyek a populizmus megerősödését is lehetővé tették, túlmutatnak az ideológiai artikulációk újszerűségén és a vezérek konstrukciós munkáján. Lefort arra figyelmeztetett, hogy a késő kapitalizmus mediatizált közvéleménye magába olvasztja az állampolgárokat. Elemzése a hatalom szimbolikus működését vizsgálja anélkül, hogy e reflexiót metafizikai szintre vinné, beszűkítve vagy naturalizálva a figyelembe vett kényszereket. A láthatatlan ideológia nem uralja az egyének szándékait és céljait, a hírek és információk körforgása a jelen politikai megtapasztalását alakítja át. A politikum közvetítő közege áthelyeződik az emberek közötti térbe (*entre-nous*), ahol minden kimondhatóvá és technikai gyakorlatokkal közvetíthetővé válik (SCHOONHEIM 2015). Ez megteremti a kölcsönösség látszatát a kommunikáló politikai szereplők és közönségük között azt feltételezve, hogy a felek meghallgatják egymást. Létrejön a szimulációnak egy olyan tere, ahol a hatalom látszólag a nyilvánosság kegyéből fakad, hiánya pedig abból, hogy egy vélemény nem éri el a közvélemény ingerküszöbét. Az így zajló közéleti vitákba a tudomány is beolvad, amikor képviselői szakértőként benne megnyilvánulnak.

A médianyilvánosság úgy biztosítja a társadalmi köteléket, hogy a közelség káprázatát előidézve kiküszöböli a távolság, az idegenség, az észrevehetetlenség, a kiszolgáltatottság és a másság érzetét (LEFORT 1983: 78). A szabad kommunikáció tere az egyének jelenlétét, önálló megnyilvánulásait szimulálja. Miközben a reprezentációk szakadatlan újdonsága járatlanná teszi a társadalmat önmaga megértésében, a megformáló politikum környékén mégsem tapasztalunk bizonytalanságot. A társadalmat összekapcsoló információ terjedésének olyan mozgástörvényei, mint a közösségi média kampánytechnikáinak eredményessége ugyanis mérhető, megismerhető, ennek tényei alól az elkötelezett gondolkodás sem képes kivonni magát. A politika eseményei így válhattak a közösségi média forradalmává. A tudás a társadalmi kommunikációban akkor és ott érvényesülő tartalmak ismerete. Nem tudni annyi, mint kizárulni a társadalmi létezésből. E láthatatlan ideológia elrejtí az intézményesültség rejtélyét. Ugyanazok az intézmények reprodukálódnak, miközben elvész a megosztottságok történeti tudata. Az objektív szervezeti struktúrákhoz illeszthető személyiség típusok csak a szervezeti működés logikája számára jelenítik meg az egyéneket. A HR-specialisták és szakértők értékelései nem fedik fel a hatalomgyakorlás igazgatási döntéseiben a hatalom szimbolikus mechanizmusait. Hiányzik a szabadság és a megfosztottság megíródo tapasztalata, melynek révén a politikai cselekvés nem csak valamely szerephez vagy szociológiai összefüggéshez viszonyítva volna értelmezhető. Az elkötelezett politikai gondolkodásnak ebben a helyzetben értelmeznie kell a politikum kiüresítésének konszenzusos gyakorlatait, miközben a meghatározottság minél gesztusgazdagabb fogalmait kutatva feltárja az üres helyet a nép számára diskurzusok és tárgyai, az összemérhetetlen különösségek szigetei között.

Lefort a társadalmiság megjelenési formái közti összetartozás felbomlásától, a valóság és reprezentációja közötti kölcsönhatástól remélte az ideológiák lelepleződését. Elmélete azonban nem helyez kellő hangsúlyt a demokratikus viszonyok eredendően ideológiai és ideológiakritikai dimenziójára (LIEVENS 2012). Lefort óvva intett attól, hogy a társadalmiság kiteljesítését egy olyan pontban gondoljuk el, ahonnan minden viszony láthatónak és megnevezhetőnek tűnik. Minden radikális törés múlt és jövő között, amelyben a történelem értelme elvben megnyílik, veszélyes fantázia, amely sutba dobja a demokrácia történeti önmegértését. Úgy tartotta, a kritika nem a szimbolikus dimenzióján túli elméleti nézőpontból lehetséges, hanem mindig a jelen vitáiban. Ezek a viták a demokratikus rezsím szimbolikus nyitottsága miatt beszüntethetetlenek, részvevőik egyszerre ítélnek és érzik magukat megítélve a Másik által, amint a társadalomra

mint egy olyan közös, értelemadó térre hivatkoznak, melyben erre való jogukat kinyilvánítják. A jogok révén keletkező általános láthatóságban az egyén rá van utalva erre a viszonyrendszerre, így nem következik be a joggal élés és a jog kinyilatkoztatásának végleges konvergenciája. Ez az, ami szerinte aláás minden ideológiát, felfedve a depolitizáló technikákat, és láthatóvá téve a konfliktusok interszubjektív terét. A demokratikus reprezentáció az ítélkezés kényszere nélkül tudja felmutatni ezt a viszonyt, ami a hatalom gyakorlásának előfeltétele. Problémásnak tűnik mindazonáltal, hogyan tartják kordában a hatalom helyét kiürítő anonim mechanizmusok a Nép mint egyesültség újbóli megjelenését. A szavazás pillanata elrejt az azt megalapozó szimbolikus rendet, és a valóság kivételes, deformált reprezentációjának enged teret (LEFORT 1988: 19). Érvényes tehát, hogy a választás aktusa nem szolgálhat olyan megfigyelőpontként, ahonnan a társadalom viszonyai áttekinthetőek. Fennáll azonban a veszélye, hogy egy formálódó politikai szubjektum reprezentációs igénye valami másra, például egy korábbi rezsिम igazolásmódjára támaszkodik.

Itt rá kell mutatnunk a demokratikus invenció eredendő kapcsolatára a modern állam születésével. A politikai test széttagolódásával a politikai mezőben intézményesült ideológiai küzdelmek teremtették meg a személytelen hatalom alapját (MASTNAK 2000). Nem egyszerűen arról van szó, hogy a társadalom széttagolódásával a hatalom tiszteletben kell tartsa annak újfajta, sokrétű jogigényét. A politikai szubjektumok különböző társadalmiságról vallott felfogásokkal lépnek a nyilvánosság elé e jog védelme és érvényesítése nevében. Ez a folyamat nem merül ki abban, hogy egy személytelen mechanizmus mandátum számokkal váltja fel az eszmei tartalmat, bizonytalan jelölőmozgássá téve a reprezentációt. A politikában olyan gondolkodásmódok lépnek működésbe és kerülnek összeütközésbe, melyek különbözőképpen ragadják meg a politika demokratizálásának, az üres hely betöltésének feladatát. Lefort-ral ellentétben ezeket akkor sem tekinthetjük a politikum kérdését erőszakosan elnyomó, organikus felfogásoknak, ha idővel (párt)ideológiává torzulnak, hiszen a közöttük zajló viták maguk is kínálják az ideológiakritikai nézőpontot. A demokratikus rezsिम nem egy eleve adott intézményi rend, a hatalomgyakorlásért folytatott versengés intézményesülését ezért össze kell kötni a politikum kérdéseivel, különben az ideológiai csatározások elfedik, ahogy e pozíciók saját megalapozásában a politikum történeti anyagához viszonyultak. Mivel ezek a felfogások nem *de facto* társadalmi felosztásokon alapulnak, eredendően tapasztalják a széttagoltságot, a társadalmi kötelék és a közjó többféle értelmezését, amit Lefort a hatalom üres helyének nevez. Úgy tekinthetünk rájuk, mint a demokratikus rezsिम deficitjeire adott vá-

laszkísérletekre a társadalmiság egy adott elméleti felfogásának történeti kidolgozása révén.

A demokratikus hatalmi diskurzus nem önmagában elégséges, nem tartalmazza saját igazolását. A pártok és kormányzatok befogadják és saját igazolásuk alapjává teszik a rajtuk kívülállóként felmutatott, közkeletű igényeket. A nyitottságot lehetővé tévő politikai gondolkodásmódok a társadalmi helyzetekben keresnek visszaigazolást, egyfajta horizontként szolgálva a potenciális igények sokasága számára. Abban méretetnek le, hogy megnyitják-e további igénybejelentések és kritikák lehetőségét azzal, hogy a társadalmat a keletkezés állapotában megragadva beszámolnak e kritika intézményesült és szükséges feltételeiről. Arról, ahogy az egyén az ítéletalkotás jogát birtokolja és magát politikai szubjektumként elgondolhatja. Ha az ideológiákra nem a szimbolikus felosztás általános bezárulásaként tekintünk, hanem úgy, mint ami a társadalmi kötelék és a közjó különböző eszméi közötti viszonyt jellemzi, nem cseréljük le a hatalom helyének lefort-i nézőpontját a politika alanyainak megkonstruálódását vizsgáló nézőpontra. A demokráciát megalapozó „üres hely” nem egy arctalan, idővel minden reprezentációt felmorzsoló társadalmi eredetű jelölőmozgás, hanem ideológiakritika révén érvényesülő, mindig részleges intervenciók sora, ami nyomot hagy a szimbolikus rendben. Nem tehetjük félre igazolás és kritika társadalmi gyakorlatait arra hivatkozva, hogy az ideológiai diskurzusok önmagukat ássák alá, belső ellentmondásaik nyomán magától táruul fel rejtett természetük, és ez teszi lehetővé történeti megközelíthetőségüket (vö. LIEVENS 2012: 7–8). Amikor egy diskurzus a valóságban mutat rá riválisai érvénytelenségére és a kritizált jelenséget közvetlenül a reprezentációnak tulajdonítja (például azzal, hogy bizonyos társadalmi igényeket közvetlenül a liberális vagy populista ideológiák káros hatásaként látatja), önértelmezése szerint már nem ideológia. Ezzel felszámolja az üres helyet a közvetített teremtő elvek és a cselekvőket körülvevő társadalmi valóság helyzetei között, elrejtve saját diskurzusa esetlegességét. Az elkötelezett gondolkodásnak ezért nem elég a reprezentáció folyamatait láthatóságban tartó rés megteremtésén és fenntartásán ügyködni, állást kell foglalnia a demokratikus vitákat mozgató eszmék közt is, hozzájárulva egy ezek megismerésében való jártassághoz. Ez az ítélet ugyanakkor nem egy helyes ideológiai program megteremtésére irányul, hanem a kritika nyomon követésével a meglévő felfogásokat azok politikai eredetéhez kell visszavezesse. Abban a korban, amikor szinte elvárás, hogy a politika szereplői félretegyék egyéni ítéleteiket és értékválasztásaikat, hogy helyettük a közvélemény objektívnek tartott álláspontját képviseljék, különösen fontos a nyilvános viták fennmaradásának és terjesztésének politikai kérdése.

Az elkötelezett gondolkodás lehetséges feladata tehát egy ideológiákat vizsgáló, azok között tartózkodó, ám azokat láthatóságban, vitathatóságban tartó diskurzusra rátalálni, és abban részt venni. Szemben a láthatatlan ideológia elemzői diskurzusaival, melybe sokszor maguk a politika szereplői is belesodrónak, az elkötelezett gondolkodásnak másfajta igazolási helyzeteket kell teremtenie, láthatóvá téve az arról vallott elképzeléseket, mit jelent ma a politika, és ebből mi következik a társadalmi együttélésre nézve. Az efféle intervenciók úgy kapcsolódnak össze a politikai élet eseményeivel, hogy a társadalom teremtő elveiről való gondolkodás elkötelezett stílusa kiprovokálja ezen események karakterét. Ehhez úgy kell olvasnia a politikai konfliktusokat, hogy az egyéni elbeszélésekben feltáruljanak számára a kollektív viselkedések nyomai. A cselekvés látens dimenzióinak felelevenítése és újraírása során a tapasztalatokra reflektáló egyén megragadja sajátos látómezőit és a színre vitt mozgások értelmét a politikai térben. Ez a nézőpont egyszerre instituált és instituáló, miközben magának csak részleges tudást vindikál. Az írás a hatalom üres helyét szem előtt tartva feltárja a demokratikus társadalom alapvető érthetőségét. Az egyén szabadsága, kritikai tevékenységének alapja így társadalmi jelenségként alapozható meg, mint a szubjektum kinyilvánított önmegértése, mely elválaszthatatlan a társadalom intézményesült önmegértésétől. Az elkötelezett gondolkodás ezekben nem ember és politika természetének örök törvényszerűségeit pillanthatja meg. Épp ellenkezőleg, azzal, hogy a másik ember nézőpontját megfejtendő problémává teszi, az együttélés esetleges reprezentációit élő történelemmé avatja.

Ez az elköteleződés nem kerekedik a politikum kérdései fölé. Lefort egykori tanítványa, Pierre Rosanvallon (2007: 169–183) szerint a politikum fogalmi történetének megírása csak úgy lehetséges, ha számot vetünk a demokrácia elképzelésének folyamatos nehézségével. A politikum kérdése eszerint ismétlődő ellentmondásokhoz és zsákutcákhoz kötődik, és elválaszthatatlan a társadalom saját magára irányuló felfedezéseinek és kísérletezgetéseinek munkájától. Az elköteleződést korról korra feltáró kutatás számára a jelen a történelem aktív laboratóriuma. A múltbéli jelenek kifejezésre juttatott tapasztalatai közelebb hoznak minket saját társadalmunk formájához. Rosanvallon szerint a művek a felderítés, kikémlés szabályai szerint elhelyezett határjelzők, a korszak sajátos kérdéseinek megválaszolására született, legkidolgozottabb kísérletek, melyeket ezért a kutatásnak vissza kell illesztenie a felmerülésükkor érvényes kontextusba. Mint elköteleződés azonban túlmutatnak saját kontextusukon, hiszen politikai tapasztalataik feltárásával egy olyan közösséget hívnak életre, melyet a közös problémák és az azok háttérében meghúzódó szabadságjogok összefüggései

hoznak egységbe, és tesznek nyitottá egymás iránt. Az elkötelezett gondolkodás annak kapcsán ragadható meg, ahogyan az ismeret a cselekvés formájává válik, amikor kikristályosodnak és aktivitásba fordulnak bizonyos helyzetek. Ennek felkutatása egyesíti magában a tudós és az állampolgár nézőpontját, ítéletei ki vannak téve a politikum kockázatos próbatételének. Az írás tudásnak és cselekvésnek az egysége, így belsőlegesen kapcsolatban állnak a viszonynak a reprezentációjával, amely a társadalmat saját megosztottságához fűzi. Ebből a nézőpontból szemlélve közelmúltunk történelmét, megdöbbenően keveset tudunk politikai észérveink kialakulásáról, azon reprezentációk megjelenési helyéről és azokról a fogalmakról, ahol és amelyek révén a társadalmaink ma a jövőt tervezik.

A tér, ahol a cselekedetek előtt megnyílik a legitimitás teátruma, nem a konfliktusok átfogó tere, ahol minden gesztus egy kiélezett retorikai küzdelem eszköze vagy objektív szociológiai változója. Itt zajlik ugyanis a demokratikus társadalmak számára nélkülözhetetlen felfedezés és kísérletezés munkája is. A politikáról alkotott tényleges felfogásokat nem egy önmagát folyton érvényesítő ideológiai kapocs fűzi a cselekvéshez, ha így lenne, a demokrácia már nem volna több egy sokszorosan elárult utópiánál. Mások jelenlétében nem ragaszkodhatunk makacsul az eszményeinkhez, ha meg akarjuk őrizni szabadságunkat. Ez a pragmatizmus nélkülözhetetlen ahhoz, hogy anélkül köteleződjünk el a jelen helyzetei iránt, hogy feleslegesen strapálva magunkat a politikával, igen hamar kiábránduljunk belőle. Nem minden apátia és szenvtelenség, ami annak látszik. Ezek kíméletlen leleplezése után nem marad más, mint a jogon kívüli hatalmi aspirációk valósága. Ha a politikát ezekben az elidegenedett folyamatokban ragadjuk meg, mint olyan alrendszer, ahol elvek helyett bírálhatatlan értékek és meggyőződések, adottságnak tekintett szocializáltságok versengenek, és az egyedüli igazolás a közönségsiker, az elkötelezett gondolkodás megtagadja önmagát. Amikor azonban az előtérbe toluló új reprezentációk már a gondolkodás szabadságát fenyegetik, a politikán látszólag kívül új elköteleződések kínálóznak, értelmet adva a társadalmi köteléknek. Ezekre támaszkodva megindul az arról való gondolkodás is, hogyan lehetne a hatalomgyakorlás újból kritizálható, igazolható. Amikor úgy tűnik, a globális folyamatok óriás léptékei mellett egy gondolati mű munkája már nem juthat szóhoz, tarka tömegek szerveződnek meg egy új felismerés nyomán. Folyton újjászülető vitalitás, megújuló képesség társadalmaink ellentmondásainak felfejtésére: ez a demokratikus invenció hozadéka a politikai gondolkodás számára. Talán nem semmisség.

IRODALOM

- BHABHA, Homi K. 1999. Disszemi Náció: A modern nemzet ideje, története és határai. In: *Narratívák 3. A kultúra narratívái*. Szerk. Thomka Beáta. Kijárat, Budapest, 85–118.
- BRECKMAN, Warren 2013. *Adventures of the Symbolic: Postmarxism and Democratic Theory*. Columbia University Press, New York
- FLYNN, Bernard 2005. *The Philosophy of Claude Lefort: Interpreting the Political*. Northwestern University Press, Evanston, IL.
- GEENENS, Raf 2006. When I Was Young and Politically Engaged... „Lefort on the Problem of Political Commitment”. In: *Thesis Eleven*, 87(1), 19–32.
- HASTINGS-KING, Stephen 2013. On Claude Lefort’s „Proletarian Experience”. In: *Viewpoint*, 1(3). <https://viewpointmag.com/2013/09/30/issue-3-workers-inquiry> (2017. 02. 10.)
- HELLER Ágnes 1993. A „politikai” fogalmának újragondolása. In: *Politikatudományi Szemle*, 2(2), 5–18.
- LEFORT, Claude 1983. On the Genesis of Ideology in Modern Societies. In: *Canadian Journal of Political and Social Theory*, 7, 43–83.
- LEFORT, Claude 1986. *The Political Forms of Modern Society: Bureaucracy, Democracy, Totalitarianism*. MIT Press, Cambridge, MA
- LEFORT, Claude 1988. *Democracy and Political Theory*. Polity Press, Cambridge, MA
- LEFORT, Claude 2000. *Writing: The Political Test*. Duke University Press, Durham, NC
- LEFORT, Claude 2004. Három széljegyzet Leo Straussról. In: *Világosság*, 45(5), 93–119.
- LEFORT, Claude 2005. A demokrácia kérdése. In: *Századvég*, 37, 131–144.
- LEFORT, Claude 2007. *Complications: Communism and the Dilemmas of Democracy*. Columbia University Press, NY
- LEFORT, Claude 2012. *Machiavelli in the Making*. North-Western University Press, Evanston, IL
- LIEVENS, Matthias 2012. Ideology critique and the political: Towards a Schmittian perspective on ideology. In: *Contemporary Political Theory*, 11(4), 381–396.
- LINDAHL, Hans 1998. Democracy and the Symbolic Constitution of Society. In: *Ratio Juris*, 11(1), 12–37.
- LOSONCZ Alpár 2005. Egy párhuzam, avagy mit kezdhetünk a totalitarizmussal. In: *A totalitarizmus és a magyar filozófia*. Vulgo, Debrecen

- MARCOTTE-CHÉNARD, Sophie 2015. Qu'est-ce qu'une oeuvre de pensée? Réflexions sur l'art de lire lefortien. In: Politique et Sociétés, 34, 149–171.
- MASTNAK, Tomaz 2000. The disembodiment of politics and the formation of political space: questioning Lefort's concept of democracy. In: Filozofski vestnik, 21, 127–150.
- MAZZOCCHI, Paul 2013. Fleshing out the Political: Merleau-Ponty, Lefort and the Problem of Alterity. In: Critical Horizons, 14(1), 22–43.
- MERÉNYI M. Miklós 2017. Barbárság, egyenlőtlenség, elidegenedés? Kiüt-keresés Claude Lefort és Pierre Clastres politikai gondolkodásában. In: Elpis, 16, 61–72.
- ROSANVALLON, Pierre 2007. Civil társadalom, demokrácia, politikum. Napvilág Kiadó, Budapest
- ROSANVALLON, Pierre 2014. Le parlement des invisibles. Raconter la vie. Seuil, Paris
- SCHOONHEIM, Liesbeth 2015. The Impotence of the New. Political Change in an Age of Invisible Ideology. In: Ethical Perspectives, 22(4), 635–665.
- TAKÁCS Ádám 2005. Claude Lefort, a politikum filozófusa. In: Századvég, 37, 123–129.
- TAKÁCS Ádám 2007. Institúció és történelem. Maurice Merleau-Ponty egy problematikájáról. In: Világosság 48(1), 37–42.
- ZAHARIJEVIĆ, Adriana 2016. Pawning and Challenging in Concert: Engagement as a Field of Studies. In: Filozofija i društvo, 27(2), 311–321.

*Judging without Authority – Engagement as a Political Trial
according to Claude Lefort*

Engaged political thinking, as it appeared at the birth of modern democracies, is now under suspicion. Doubt is cast on its democratic pedigree contesting its relation to the public interest, and accusing it of hidden partisanship, as if the ideas it fights for would only mask ulterior motives. In situations of justification, engaged thinking is disarmed by this charge. Its gestures seeking for intelligence cannot break through the granite hard shells of new ideologies. Focusing on Claude Lefort's theory of democracy, this study points out that in our post-totalitarian age, democracy poses fundamentally new challenges for engaged political thinking. Lefort conjoins the historical and the social theoretical perspective to revitalize the reflection on the ultimate questions of the political by democratic engage-

ment with the conditions of our present. By the advent of democracy, we came to a situation, where we must find our way without external markers of certainty. Since the social space is less and less intelligible, engaging ourselves with the underlying questions of the social relations, we face the lack of any ultimate authority. Still, we shall continue to make judgements, now deprived of authorities. In order to do so, engaged political thinking has to reconsider its approach toward the great works of the past and the ideologies of its context. The interrogation of Lefort's *oeuvre* allows us to contribute a new, engaged art of writing, that explores the inseparable conditions of our freedom of thinking and the development of social freedom.

Key words: engagement, art of writing, political theory, Claude Lefort, democracy, totalitarianism

*Dati sud u nedostatku autoriteta – angažovanost na političkoj probi
prema mišljenju Kloda Leforta*

Angažovanost, kao politička misao sve više se dovodi u pitanje, barem u formi u kojoj se ona pojavila na začecu moderne demokratije. Dovodi se u pitanje njen demokratski pedigree, senka se bacila na njenu vezu sa opštim, javnim interesom i optužuje se za skriveni partizanizam, u smislu da ideje za koje se angažovanost bori zapravo su maska za određene skrivene motive. U situaciji gde se angažovana politička misao mora pravdati za te optužbe, ona uglavnom gubi i biva razoružana ispred pomenutih optužbi. Pokušaji traženja razuma angažovane političke misli ne mogu probiti granitno čvrst oklop novih ideologija. Fokusirajući se na Klod Lefortovu teoriju o demokratiji, ovaj rad ukazuje na to da u post-totalitarnoj eri, demokratija stavlja angažovanu političku misao pred nove izazove. Lefort spaja istorijsku i društvenu teoretsku perspektivu da bi revitalizovao refleksiju na krajnja pitanja političke misli angažovanosti u uvetima današnjice. Po nastanku demokratije, došli smo u takvu situaciju, gde moramo naći svoj put bez spoljašnjih markera sigurnosti. Društveni prostor je sve manje i manje razumljiv, a tokom bavljenja sa pitanjima društvenih veza suočavamo se sa potpunim nedostatkom apsolutnog autoriteta. Ipak, nastavljamo da procenjujemo i dajemo svoj sud, ali sad već u nedostatku autoriteta. Da bi to mogla da nastavi, angažovano političko razmišljanje mora da preispita svoj pristup velikim delima i ideologijama prošlosti u svom kontekstu. Lefortov *oeuvre* omogućuje nam da doprinesemo jednom novom, angažovanom umetnosti pisanja, koji istražuje uslove pod kojima se može graditi sloboda razmišljanja i društvena sloboda.

Merényi M. M.: ÍTÉLNI TEKINTÉLY HÍJÁN... LÉTÜNK 2018/1. 57–92.

Ključne reči: angažovanost, umetnost pisanja, politička teorija, Klod Lefort, demokratija, totalitarizam

Beérkezés időpontja: 2018. február 10.

Elfogadás időpontja: 2018. február 23.